

Work

November 8, 1984

Mr. Arsene Mamourian
11177 James Morrice
Montreal, Quebec
Canada H3M 2E5

Dear Mr. Mamourian:

Many thanks for your participation to the Literary weekend sponsored by the Diocese.

Judging from the reaction of the audience, the entire program was well received and appreciated. The most encouraging point was the sincere desire of the attendees to ~~organize~~ *have* similar programs at regular intervals. *to organize*

Enclosed is our check #1598 against the expenses you *have* incurred. The additional amount is for out-of-pocket expenses you may have neglected to record.

Again, thank you for your valuable contribution.

Very truly yours,

Michael M. Kermian
Director

Encl.

news:

CONTACT: Robert G. Odabashian
DATE: October 2, 1984
FOR: IMMEDIATE RELEASE

A WEEKEND PROGRAM TO REVIEW ARMENIAN LITERATURE

Seldom an entire weekend is reserved for reviewing of Armenian literature, and honoring those who have selflessly worked for its creation and development. Such an opportunity is being presented by the Diocese of the Armenian Church in New York the weekend of October 26, 27 and 28.

The first program on Friday, October 26, at 7:30 p.m. will mark the hundredth anniversary of the birth of Hagop Oshagan, novelist and critic. His life and work will be discussed by Dr. Garo Garabedian and Prof. Vahe Oshagan, chaired by Yervant Azadian.

The various phases of Armenian literature will be examined and discussed at a symposium on Saturday, October 27.

Participants are Antranig Poladian, editor of Hoosharar, who will cover the first period of American-Armenian literature, Arsen Nubar, former editor of "Abaka" of Montreal, who will speak on the Armenian-American literary press, and Vehanoosh Tekian, will concentrate on the "Issues relative to the second period of Armenian literature." Michael Kermian, will chair the morning session.

MORE

During the afternoon session, Hagop Garabentz, will talk about the Armenian in American-Armenian literature. Jirair Libaridian, Director of the Zorian Foundation, will discuss the topic of "Literature as an Aid to National Survival, Zareh Melkonian will speak on the topic of "Armenian - American Literature Today and Tomorrow." The afternoon session will be chaired by Dr. Marzbed Margosian. Each address will last approximately one half hour, followed by a discussion period.

The weekend program will conclude on the afternoon of Sunday, October 28, with an anniversary banquet honoring the founders of Nor Kir literary magazine.

Few people are aware of its contribution, quality, and role in the development of Armenian-American literature. The founders of that movement are: P. Noorigian, A. Antreasian, A. Kulujian, S. Manuelian and H. Asadourian, who still continue to contribute to our public life.

Following the banquet, Yervant Azadian and Jack Antreassian will briefly discuss the values of the Nor Kir movement. Exerpts from the works of the founders will be read by Ani Kalaijian and Nubar Kupelian. Prof. Krikor Maksoodian will be the master of ceremonies.

MORE

ARMENIAN LITERATUREPage 3

A commemorative anthology of over 400 pages will be published featuring a selection from Nor Kir. Reprinted in this volume will be the complete novel of Oshagan's "One Hundred and One Year Old", which appears for the first time in its entirety.

This three-day celebration was organized by Jack Antreassian, Elise Bayizian, Shimon Atamian, Hagop Vartivarian; and is chaired by Marzbed Margosian.

All the programs will take place in the Diocesan Complex at 630 Second Avenue. For further information you may call the Diocese at (212) 686-0710.

1

ԵՈՐԵԱՅ ՓԱՌԱՏՈՆ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Հովանաւորութեամբ

Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմի Առաջնորդարանի

26 -28 Հոկտեմբեր 1984

Կր ճախագաիէ

Գերշ. Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան
Առաջնորդ Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմին

Հայկ եւ Ալիս Գալուֆեան Հանդիսասրահ

630 Սէֆընտ Էվընիւ, Նիւ Եորք Սիթի

Հանդիսաւոր Նիստ

Նուիրում

Յակոբ Օշականի Ծննդեան Հարիւրամեակին

Այս փառատօնը

Մարգպետ Մարկոսեան

Բացման խօսք

Հանդիսավար

Երուանդ Ազատեան

«Պօք Ամերիկահայութեան»

Ընթերցում՝ Քէրէզ Ոսկերիչեան

Յ. Օշական

Օշական՝ Մարգր, Ուսուցիչը,
Քննադատը

Բանախօս՝ Կարօ Կարապետեան

«Օրն Օրերուն»

Ընթերցում՝ Ճօրն Գալայեան

Յ. Օշական

Օշական՝ Վիպասանը

Բանախօս՝ Վահէ Օշական

Փակման խօսք

Գերշ. Տ. Քորգոմ Արք. Մանուկեան

Ուրբաթ 26 Հոկտեմբեր 1984

Երեկոյեան ժամը 8ին

Գրական Համ Նիւթ՝ Ամերիկահայ Գրական

3

Առաջին նիստ

Հանգիստավար՝ Մեսրոպ Գերմեան

- (ա) «Ամերիկահայ Գրականութեան Ա. Շրջան»
Զեկուցող՝ Անդրանիկ Փոլատեան ժամը 10:00-10:30
Քննարկում 10:30-10:50
- (բ) «Ամերիկահայ Գրական Մամուլը»
Զեկուցող՝ Արսէն-Նուպար Մամուրեան 10:50-11:20
Քննարկում 11:20-11:40
- (գ) «Ամերիկահայ Գրականութեան Բ. Շրջան»
Զեկուցող՝ Վեհանոյ Քէֆեան 11:40-12:10
Քննարկում 12:10-12:30

Ճաշի Դադար

Շաբաթ 27 Հոկտեմբեր 1984
Ժամը 10:00 - 1:00

Գրական
ութիւնը Երէկ եւ Այսօր

7

Երկրորդ ցիստ

Հանդիսավար՝ Մարգարեա Մարկոսեան

(ա) «Հայն ու Հայկականը Ամերիկահայ Գրականութեան մէջ»
Զեկուցող՝ Յակոբ Կարապետեան 2:00-2:30
Քննարկում 2:30-2:50

(բ) «Գրականութիւնը որպէս Ազգային Գոյատեւման Ազդակ»
Զեկուցող՝ Ժիրայր Լիպարիտեան 2:50-3:20
Քննարկում 3:20-3:40

(գ) «Ամերիկահայ Գրականութեան Այսօրը, Վաղը»
Զեկուցող՝ Զարեհ Մելիքեան 3:40-4:10
Քննարկում 4:10-4:30

Եզրափակում Գերշ. Տէր Թորգոմ Արք. Մանուկեան

Շաբաթ 27 Հոկտեմբեր 1984
Ժամը 2:00-5:00

5

Մեծարանի ճաշկերույթ
Նուիրում «Նոր Գիր» Շարժումին
և Հիմնադիրներուն

<i>Բացման խօսք</i>	<i>Գրիգոր Մազսուտեան</i> <i>Հանդիսավար</i>
<i>«Մեր խօսքը»</i>	<i>Բենիամին Նուրիկեան</i> <i>Ընթերցում՝ Նուպար Քիփիկեան</i>
<i>«Նաւատումար»</i>	<i>Ալեք Գլրեան</i> <i>Ընթերցում՝ Շարլ Գառլճճեան</i>
<i>Ողջոյնի խօսք</i>	<i>Բենիամին Նուրիկեան</i>
<i>«Նոր Գիր»-ը և իր դերը</i>	<i>Երուանդ Ազատեան</i>
<i>«Մարդար Աղա, ևս կ'երևա՞մ»</i>	<i>Սուրեն Մանուէլեան</i> <i>Ընթերցում՝ Նուպար Քիփիկեան</i>
<i>Ողջոյնի խօսք</i>	<i>Սուրեն Մանուէլեան</i>
<i>«Նոր Գիր»-ը և Ամերիկահայ Գաղութը</i>	<i>Ճէֆ Անդրեասեան</i> <i>անգլիերէնով</i>
<i>«Աղեկները Աղեկ են»</i>	<i>Յակոբ Ասատուրեան</i> <i>Ընթերցում՝ Նուպար Քիփիկեան</i>
<i>Ողջոյնի խօսք</i>	<i>Յակոբ Ասատուրեան</i>
<i>«Պաղտասար Քեռին»</i>	<i>Ա. Անդրէասեան</i> <i>Ընթերցում՝ Շարլ Գառլճճեան</i>
<i>Ողջոյնի խօսք</i>	<i>Ալեք Գլրեան</i>
<i>Փակման խօսք</i>	<i>Գերշ. Տ. Թորգոմ Արմ. Մանուկեան</i>

Կիրակի 28 Հոկտեմբեր 1984

Կէսօրէ վերջ ժամը 1:30-ին

Յակոբ Օշականը կը մնայ այն բացառիկ և հազու ազու ազրոզներէն որուն ազդեցութիւնը եղաւ այնքան խոր և այնքան անժամանցելի՝ արեւմտահայ գրականութեան զարգացման վրայ: Որպէս խորաթափանց ու հմուտ բննադատ, իր բազմահազար լէջերուն մէջ յայտն բերաւ մեր գրականութեան ամէնէն վաւերական իրադարձումները և որպէս վիպասան մեր վկայը հանեց զաւտական իր նեղ սահմաններէն հասցնելու միջազգային մակարդակի: Ինքզինքին տուաւ ատարելութիւնը՝ իր ժողովուրդի «հոգին պեղելու» և վեր բերելու նոյն այդ ժողովուրդի մշակոյթին անկրկնելի կոթողները: Իրմէ առաջ գրական բննադատութիւնը հազիւ թէ ունեցաւ տեւական ազդեցութիւն, ի՛նչ որ եղաւ գրական բննադատութեան ամէնէն անխորաքի չափանիշը: Իր անունը, անձնելի արժուութիւնը, իր հմայքը, խոսովեցին հոգիները բոլոր անոնց որոնք պիտի նուիրարեւելին իրենց վաստակը մեր մշակոյթի բազինին: Իր ստեղծագործութիւններու համապտմար ու հարուստ հունձըրը եղաւ շրջափայլ այն հիւսիսաւսուցը որ յտակօրէն կը կողմնորոշէ իր իսկ կենսաւորած բառով՝ «իրաւ» գրականութեան անշեղ ու գին:

«Նոր Գիր»

1936ին Նիւ Էորքի մէջ իսո մը մը տղար կը ձեռնարկէին Գրականութեան ու Արուեստի Հանգլտի մը հրատարակութեան՝ «Նոր Գիր»-ին: Դժուարին պայմաններու մէջ անոնք յաջողեցան հրատարակել շրեղ պարբերաթերթ մը որ մեզի փոխանցեց ժամանակաշրջանին գրական ճաշակները, «հոգեխառնութիւն»ը ապրումները: Իրենց հետարբերութիւնները մնացին հարազատ իրենց գրական հանդանակներուն և յաջողեցան պարբերաթերթը հետո պահել զաղափարական ջլատող պայքարներէ: Հոն հանգլս եկան ժամանակի մեր ամէնէն նուիրական անունները՝ Օշական, Թէրէկան, Ահարոն, Կ. Զարեան և բազմաթիւ ուրիշներ: Անոնց կողքին տեղ գտան գործերը նորերուն որոնք հետազգային, մեր ժամանակներուն և պիտի ըլլային նոր գրականութեան գլմբերը:

Այսպէս, ժամանակաշրջանի մը մէջ եղան «նուիրակ խենթեր» որոնք խրդախօրէն ջանացին յոյս բնծայելու թերթ մը որ իր տարուգութեամբ ունեցաւ կարեւոր ու բարերար դեր ամերիկահայ գրականութեան զարգացման վրայ և եղաւ նշանակալից ներդրում մը սփիւ որահայ գրական անդատանէն ներս:

Կազմակերպիչ Յանձնախումբ

Ճէր Անդրէասեան, Շմառն Աղամեան, Էլիզ Պայկեան, Յակոբ Վարդիյանեան, Մարգարէտ Մարկոսեան՝ պատասխանատու վարիչ:

Այս գրական փառատօնին նպատակը Տիկ. Մարի Պետրոսեանի իր անակարկ նուիրատուութեամբ

November 8, 1984

Mr. Arsene Mamourian
11177 James Morrice
Montreal, Quebec
Canada H3M 2E5

Dear Mr. Mamourian:

Many thanks for your participation to the Literary weekend sponsored by the Diocese.

Judging from the reaction of the audience, the entire program was well received and appreciated. The most encouraging point was the sincere desire of the attendees to organize similar programs at regular intervals.

Enclosed is our check #1598 against the expenses you have incurred. The additional amount is for out-of-pocket expenses you may have neglected to record.

Again, thank you for your valuable contribution.

Very truly yours,

Michael M. Kermian
Director

Encl.

October 8, 1984

Mr. Ed Boghosian, Editor
The Armenian Reporter
P.O. Box #488
Flushing, NY 11352

Dear Mr. Boghosian,

Enclosed are two complimentary tickets for the luncheon honoring
the Nor Kir periodical and its editors.

We would appreciate your confirmation of attendance so that we
could make appropriate reservations for you.

With best regards,

Michael M. Kermian
Director

Enclosure

October 8, 1984

Mr. Krikor Keoseyan, Editor
Baikar
755 Mt. Auburn St.
Watertown, MA 02172

Dear Mr. Keoseyan,

Enclosed are two complimentary tickets for the luncheon honoring
the Nor Kir periodical and its editors.

We would appreciate your confirmation of attendance so that we
could make appropriate reservations for you.

With best regards,

Michael M. Kermian
Director

Enclosure

October 8, 1984

Mr. Ara Kalayjian, Editor
Mirror Spectator
755 Mt. Auburn St.
Watertown, MA 02172

Dear Mr. Kalayjian,

Enclosed are two complimentary tickets for the luncheon honoring
the Nor Kir periodical and its editors.

We would appreciate your confirmation of attendance so that we
could make appropriate reservations for you.

With best regards,

Michael M. Kermian
Director

Enclosure

October 8, 1984

Mr. Kevork Donabedian, Editor
Hairenik Assoc. Inc.
212 Stuart Ave.
Boston, MA 02116

Dear Mr. Donabedian,

Enclosed are two complimentary tickets for the luncheon honoring
the Nor Kir periodical and its editors.

We would appreciate your confirmation of attendance so that we
could make appropriate reservations for you.

With best regards,

Michael M. Kermian
Director

Enclosure

October 8, 1984

Miss Armine Dikijian
125 Senator Street
Brooklyn, NY 11220

Dear Miss Dikijian,

Enclosed is a complimentary ticket for the luncheon honoring
the Nor Kir periodical and its editors.

We would appreciate your confirmation of attendance so that we
could make appropriate reservations for you.

With best regards,

Michael M. Kermian
Director

Enclosure

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՌՕՐԵԱՅ ՓԱՌԱՏՕՆ

Բարձր Հովանաորութեամբ Գերշ. Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեանի
Առաջնորդ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմին

Ուրբաթ 26 Հոկտեմբեր, 1984, երեկոյեան ժամը 8ին

Յ. Օշականի Ծննդեան Հարիւրամեակի Երեկոյ

Դասախօսներ՝ *Տօքթ. Կարօ Կարապետեան, Փրօֆ. Վահէ Օշական*
Հանդիսավար՝ Երուանդ Ազատեան
Ընթերցումներ՝ *Թէրէզ Ոսկերիչեան, Ճօրճ Գալայճեան*

Մուտքը Ազատ

Շաբաթ 27 Հոկտեմբեր

Գրական Համագումար

Նիւթ՝ Ամերիկահայ Գրականութիւնը Երէկ եւ Այսօր
Առաջին Նիստ - Առաւօտեան ժամը 10:00 - 1:00

(Ա) Ամերիկահայ Գրականութեան Ա. Շրջան (1920-1960)
Զեկուցող՝ *Անդրանիկ Փոլատեան*

(Բ) Ամերիկահայ Գրական Մամուլ
Զեկուցող՝ *Արսէն-Նուպար Մամուրեան*

(Գ) Ամերիկահայ Գրականութեան Բ. Շրջան
Զեկուցող՝ *Վեհանոյշ Թէքեան*
Հանդիսավար՝ *Մայքլ Գերմեան*

Երկրորդ Նիստ - Կէսօրէ ետք ժամը 2:00 - 5:00

(Ա) Հայն ու Հայկականը Ամերիկահայ Գրականութեան մէջ
Զեկուցող՝ *Յակօր Կարապէնց*

(Բ) Գրականութիւնը որպէս Ազգային Գոյատեւման Ազդակ
Զեկուցող՝ *Ժիրայր Լիպարիտեան*

(Գ) Ամերիկահայ Գրականութեան տեղը՝
Սփիւռեալի Գրականութեան մէջ
Զեկուցող՝ *Զարեհ Մելքոնեան*
Հանդիսավար՝ *Մարգարէտ Մարկոսեան*

Մուտքը Ազատ

Կիրակի 28 Հոկտեմբեր, Կէսօրէ ետք ժամը 1:30ին

Մեծարանքի Ճաշկերոյց «ՆՈՐ ԳԻՐ»ի Շարժումին Հիմնադիրներուն Ի Պատիւ

Ելոյց կ'ունենան՝ *Երուանդ Ազատեան, Ճէք Անդրէասեան*
Հանդիսավար՝ *Փրօֆ. Գ. Մազաուտեան*

Մուտք՝ 15 տոլար

Տոմսերը վերապահելու համար հեռաձայնել Առաջնորդարան՝ (212) 686-0710
Բոլոր ելոյթները տեղի պիտի ունենան Հայկ եւ Ալիս Գալուքեան Հանդիսարանին մէջ

X Յակոբ Վարդիվանյան
Թէքէեան Մշակութային Միութիւն
Նիւ Ճըրզի

200 օրինակ Yes

131274-2400
MK

Շրուանդ Ազատեան
Ատենապետ Հ.Բ.Ը.Միութեան
Ալեք Մանուկեան Մշակութային Հիմնարկութեան
Տիթրոյթ

100 օրինակ -

MK Հայկ Մարտիան
Հ.Բ.Ը.Միութեան
Ամերիկայի Զանձնատողովի վարիչ Տնօրէն
Նիւ Ճըրզի

100 օրինակ

Գերշ. Տ. Վաչէ Արք. Յովսէփեան -
Առաջնորդ Ամերիկայի Հայոց
Արեւմտեան Թեմի
Լոս Անձէլըս

50 օրինակ

Կաշէ Ալեք Կիւր

Գերշ. Մանասեան
Թէքէեան Մշակութային Միութիւն
Լոս Անձէլըս 40 շաբ Յ

100 օրինակ

will send
books

Chairman

Եղուարդ Պօղոսեան
Խմբագիր "Արմինեան Ռիփորթըր"ի
Նիւ Եորք

50 օրինակ

Առաջնորդարան - Զովաւու
Տարաբար

200 օրինակ

Մանուկ Եանկ
Տնօրէն "ՆԱՍՍՐ"ի
Պոսթոն

100 օրինակ

Փառասօնի Զանձնախումբին

200 օրինակ

Անջատեալ եղբայրներուն

50 օրինակ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

DIOCESE OF THE ARMENIAN CHURCH OF AMERICA, 630 SECOND AVENUE, NEW YORK, N.Y. 10016-4885 212 686-0710

Archbishop Torkom Manoogian, Primate

Հոկտեմբեր 8, 1984

Սիրելի Բարեկամ,

Յառաջիկայ Հոկտեմբեր 26-28ին՝ Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմի Առաջնորդարանի հովանաւորութեամբ տեղի կ'ունենայ Հայ Գրականութեան Նուիրւած եօրեայ փառատօնը:

Փառատօնը կը սկսի մեծանուն վիպասան եւ քննադատ Յակոբ Օշականի ծննդեան հարիւրամեակի հանդիսութեամբ, Ուրբաթ Հոկտեմբեր 26ին՝ երեկոյեան ժամը 7.30ին: Շաբաթ ամբողջ օրը, Հոկտեմբեր 27ին, տեղի կ'ունենայ համագումար՝ նուիրուած Ամերիկահայ Գրականութեան զարգացման զանազան փուլերուն: Փառատօնի հանդիսութիւնները կը փակուին ՝՝նոր Գիր՝՝ի գրական շարժումի եւ այդ շարժման հիմնադիր գրողներու նուիրուած մեծարանքի ճաշկերոյթով, Կիրակի Հոկտեմբեր 28ին՝ կէսօրէ ետք ժամը 1.30ին:

Բոլոր հանդիսութիւնները տեղի կ'ունենան Հայկ եւ Ալիս Գալուքճեան հանդիսասրահին մէջ: Մեծարանքի ճաշկերոյթին համար նշանակուած է 15 տոլարի մուտքի նուէր մը:

Այս առիթով լոյս կ'ընծայենք ՝՝նոր Գիր՝՝ պարբերաթերթի լաւագոյն էջերէն ընտրուած ծաղկաքաղ մը, որ պատրաստ կ'ըլլայ փառատօնի օրերուն: Կը ներփակենք բովանդակութիւնը այդ հատորին՝ որպէս զի գաղափար մը ունենաք հոն երեւցող գրութիւններուն մասին, ինչպէս նաեւ եօրեայ փառատօնին յայտագիրը:

Յուսով ենք որ ձեր ներկայութեամբ կը պատուէք ծրագրուած հանդիսութիւնները:

Ի դիմաց Կարգադիր Յանձնախումբի
Յարգանքներով՝

Torkom Manoogian
Մարգարէտ Մարկոսեան

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՌՕՐԵԱՅ ՓԱՌԱՏՕՆ

Բարձր Հովանաորությունք Գերշ. Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեանի
Առաջնորդ Հիսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմին

Որբաթ 26 Հոկտեմբեր, 1984, երեկոյեան ժամը 8ին

3. Օջականի Ծննդեան Հարիւրամեակի Երեկոյ

Դասախօսներ՝ Տօթթ. Կարօ Կարապետեան, Փրօֆ. Վահէ Օջական
Հանդիսավար՝ Երուանդ Ազատեան
Ընթերցումներ՝ Թէրէզ Ոսկերիչեան, Ճօրճ Գալայճեան
Մուտքը Ազատ

Շաբաթ 27 Հոկտեմբեր

Գրական Համագումար

Նիսք՝ Ամերիկահայ Գրականութիւնը Երեկ եւ Այսօր
Առաջին Նիստ - Առաւօտեան ժամը 10:00 - 1:00

(Ա) Ամերիկահայ Գրականութեան Ա. Շրջան (1920-1960)
Զեկուցող՝ Անդրանիկ Փոլատեան

(Բ) Ամերիկահայ Գրական Մամուլ
Զեկուցող՝ Արսէն-Նուպար Մամուրեան

(Գ) Ամերիկահայ Գրականութեան Բ. Շրջան
Զեկուցող՝ Վեհանոյշ Թէքեան
Հանդիսավար՝ Մայրէ Գերմեան

Երկրորդ Նիստ - Կէսօրէ ետք ժամը 2:00 - 5:00

(Ա) Հայն ու Հայկականը Ամերիկահայ Գրականութեան մէջ
Զեկուցող՝ Յակօբ Կարապետեան

(Բ) Գրականութիւնը որպէս Ազգային Գոյատեւման Ազդակ
Զեկուցող՝ Իրայր Լիպարիտեան

(Գ) Ամերիկահայ Գրականութեան տեղը՝
Սփիւռքահայ Գրականութեան մէջ
Զեկուցող՝ Զարեհ Մելքոնեան
Հանդիսավար՝ Մարգարէտ Մարկոսեան

Մուտքը Ազատ

Կիրակի 28 Հոկտեմբեր, Կէսօրէ ետք ժամը 1:30ին

Մեծարանքի Ճաշկերոյք «ՆՈՐ ԳԻՐ»ի Շարժումին Հիմնադիրներուն Ի Պատիւ

Ելոյթ կ'ունենան՝ Երուանդ Ազատեան, Ճէք Անդրէասեան
Հանդիսավար՝ Փրօֆ. Գ. Մազսուտեան

Մուտք՝ 15 տոլար

Տոմսերը վերապահելու համար հեռաձայնել Առաջնորդարան՝ (212) 688-0710
Բոլոր ելոյթները տեղի պիտի ունենան Հայկ եւ Այիս Գավուքճեան Հանդիսարանին մէջ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յառաջարան

Մեր Խօսքը

ԱՐՁԱԿ ԷՋԵՐ

Գարեգին Ա. Կարողիկոս Յովսէփեան
Արագածի Դագաթին 3

Զ. Մ. Որբունի
Խիսունջը 22

Բ. Նորիկեան
Մաշած Աւել 28
Արեւը Գեզի 33
Դալիֆորնիա 36

Վահէ Հայկ
«Փօլիմ Դերձակի Խանութք» 50

Արամ Հայկազ
Մեր Դրացիները 59
«Յանուն Հօր» 65

Սուրէն Մանուկեան
Երկուհն ալ 77
Դուն Տեղդ Կեցի՛ր, Փեսայ 89

Ռակերիչ
Սա Ջըրսմէն Չափով Պիտի Խմեմք 101

Միհրան Տէր Ստեփանեան
Առաջին Օրերը Իզան Գիւղին մէջ 105
Կամիտաս Վարդապետ եւ... Խըւարը 113
Ա՛, Ա՛, Ա՛յս Նշանաւ ... 115
Հայր Մեր որ Յերկինս ես... Ներէ՛ Ինձի 118

Ա. Անդրեասեան
Արժայատուկին Մաիը 122
Աստղերն ալ կը Մեռնին 145

Հեղինէ Դափթեան
Մանուշի Հարսնիքը 164

Յակոբ Ասատուրեան
Երկրորդ Մաղկեփունջը 171
Աղէկները Աղէկ են 179

Արիս Շաքիեան
Հացին Ճամբան 190

Վահրամ Մազեան
Վանքերու Կեանքէն 195

Մեսրոպ Գերմանիկեան
Օրագիր
Մակ Կօշիկի եւ Սիրոյ Մասին 199

Գեորգ Անճեան
Անկարիի Պատմութիւն 201

Սիսոն Սիմոնեան
Ան Ուրիշ էր 207

Յակոբ Մանուկ
Հէֆեսք 214

Յ. Օշական
Աստուած Գանձելու 216
Մոռցուած Բաներ 226
Մեր Վանքերը 23
Հարիւր Մէկ Տարուան 260

ՔԵՐԹՈՒԱՄՆԵՐ

Խ. Արոյեան
Էս Գրքի Ճամբի Խրատը 351

Թղլատիցի
Փափաք 352

Յ. Պողոսեան
Ազատութեան Արձանը 353

Կոստան Զարեան
Հիւրը 354
Ի՞նչ Եղան Կեանքերը որ Անցան 355
Դարուն 356
Զին 357

Գուրգէն Մահարի
Խոհ 359

Եղիլարդ
Գարեգին Կարողիկոս 360

Զարեմ Մելքոնեան
«Մեքորեայ Երջանկութիւն» 361
Տամասկեան Գիշեր մը 363
Երբ կը Տեսնեմ 364
Կարծէ Յիշել 364
Դժբախտ Բախտաւորը 365

Անդրանիկ Թերզեան
Աշուն 366

Լեւոն Վարդան
Մարդերը 367

Արսէն Երկաթ
Երագաստյր Ժամանակ 368
Այսօրը 369

Ամբաստ Տէրունեան
Մտերիմ Զրոյց 370
Զայն մը Մանօք 372

Արամ-Արման
Վերհանդիպում 373
Արեւի Համար 373
Երեւան 374

Ալ. Գլընեան
Մահազ 375
Նաւատոմար 375

Ա. Սեմա
Յարթանակս 377

Զատեն Սիրմէլեան
Ասացուած Մտ Տնկելու Մասին 378
Լուսաւորչի Աստղին Տակ 379

Մարի Աթմանեան
Դատաստան 380

Ն. Կատար
Երկիր Հայրենի 382
Առ Սէր 382
Մերժում 383

Շահան Նաթալի
Ապրիլ 24 384
Յանքժութիւն 386

Վահէ-Վահեան
Տաղ Աննահանջ Մախառմի 387
Կրկէս Կեանքի ու Մահուան 387
Համանուագ 388
Տաղ Արմենագեղ Տրամութեան 391

Բիզանդ Թօփալեան
Միջերկրական 395
Ազատութիւն 396

Յարութիւն Կաստանգիան
Նետահար Երգիչը 397

Ահարոն
Կը Նուագեմ Հոգիս 398
Մեռելոց 399

Վահան Թէքեան
Իմ Սիրոյ Տե՛նչս 403
Մարդերգ 404
«Բանաստեղծը» 405
Ինքնախօսութիւն 405
Նիքատ 407
Կուգեմ Մէկը 407
Վերագում 408
Արեւ Խոչուն 409

ՄԱՍՆԱԿԻ ՑԱՆԿ 1960-84 ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻՆ
ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՄ

- Համաստեղ `Սյծեստոմար` 1960
 `Առաջին Սէր` 1966
- Բենիամին Նուրիկեան `Կարօս Հայրենի` 1978
- Վահէ Հայկ `Հայրենի ծիան` 1970
- Արամ Հայկազ `Չորս Աշխարհ` 1962
 `Գանդոկ` 1967
 `Չորս Տարի Քիւրախտանի Լեռներուն Սէջ` 1978
 `Երջանկութիւն` 1978
- Յակոբ Ասատուրեան `Կոմիտաս Վարդապետ եւ Հայ Երգը` 1962
 `Յովակիմի Քոռները` 1965
 `Քարի եւ Հողի Գառնութիւն` 1969
 `Հարիւրամեակ - Հանդիպումներ, Յուշեր` 1978
 `Յովակիմի Քոռնորդիները` 1982
- Սուրէն Մանուէլեան `Դգալ Մը Եաքար` 1965
- Սուրէն Սանինեան `Տասներկու Նորավէպեր եւ Գառնուածքներ` 1968
 `Հեռուոր Քաց ու Լուսուոր Մայթերի Վրայ` 1974
- Ա. Արփինէ `Կեանքի Կառակերպութիւնը` 1967
 `Եւ Նաւը Սուլեց` 1978
 `Գոկուած ծառեր` 1980
- Բիւզանդ Կոանեան `Հայկական Կառակերպութիւն` 1967
 `Հայաստան եւ Հայր` 1977
 `Ամբողջական Գործեր` Ա. եւ Բ. հատրներ 1975-80

Ժագ Յակոբեան

- `` Ժագափունջ `` 1967
- `` Հայաստոփ `` 1970
- `` Հրաշաղար `` 1978
- `` Ուլունքաշար `` 1970

Յակոբ Կարապետ

- `` Անծանօթ Հոգիներ `` 1970
- `` Եարթագէնի Դուստրը `` 1972
- `` Նոր Աշխարհի Հին Սերմնացանները `` 1975
- `` Միջնարար `` 1980
- `` Աղամի Գիրքը `` 1988

Զարեհ Մելքոնեան

- `` Լեռներ Վիներու Մէջ `` 1978
- `` Անա Այսպէս Ապրեցանք `` 1970
- `` Զմոսուած Երագներ `` 1975
- `` Գ. Ժողէֆ Զարեան `` 1978
- `` Բանալիներ `` 1979

Անեւ

- `` Որդի Մարդոյ `` 1975

Ներսէս Վիրապեան

- `` Նոյն Թողի Մարդիկ `` 1968
- `` Երկրորդ Արար `` 1979

Նուպար Ակիշեան

- `` Հոսանքն ի Վար `` 1976
- `` Անարգուած Մարդիկ `` 1978
- `` Ետան Ետնուր `` 1982
- `` Գաղթականները `` 1988

Վահէ Օշական

- `` Անգանգ `` 1980
- `` Խուճապ `` 1988

Անդրանիկ Անդրէասեան

- `` Խոհեր `` 1961
- `` Տարագիր Երկինքի Տակ `` 1967
- `` Երկար Գիշերին Մէջէն `` 1974
- `` Հայկական Դառին Նոր Հանգրուանը `` 1967
- `` Խոհեր `` Բ. եւ Գ. Կտորներ 1976, 1980
- `` Անմարմին Սէրը `` 1988

Խաչիկ Թեօլեօլեան	“Սփիւոթի Մէջ” 1980
Արշակ Խնդիրեան	“Գործելածել” 1980 “Փշածաղիկ” 1981 “Ինչպէս Տեսաք Մեր Ամերիկան” 1983
Հրանդ Սիմոնեան	“Հայ Դատի Զինուորներ” 198
Մանուէլ Մարուքեան	“Փակուած Վարագոյրի Առջեւ” 1981
Ժիրայր Աթթարեան	“Կեանքը Գեղեցիկ է” 1981
Լուսիկ Մելիքեան	“Թեհրան” 1981 “Մի Առջիկ ու Արեւ” 1982
Գօղոս Գուրբելեան	“Գայթոււմ Լոած Թնդանօթներու” 1982
Թորգոմ Փօսթաճեան	“Անհանգրուան Տարագիրներ” 1982
Ալիսիա Կիրակոսեան	“Խոստովանանք” 1982
Վահրամ Հաճեան	“Խօսք Ցասման եւ Յիշատակի” 1982
Գիսաւոր	“Տոմսեր” 1983
Տաճատ Վրդ. Եարտըմեան	“Դոնակ Թիւ Մէկ” 1983
Եզնիկ Բալիկ	“Կատուին Գոչը” 1984
Արփիկ Աղաթանեան	“Վշտի Անտառ” 1984

ԳԻՐ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Դ. ԵՒ ՎԵՐՋ)

ՍՓԻՒՌԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐԸ, ՆԵՐԿԱՆ ԵՒ ԱՊԱԳԱՆ

ԶԱՐԵՀ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

Է.— Անշուշտ քաջալերելի կերպ մըն է կազմակերպումը գրական լուրջ մրցանակներու՝ պայմանաւ որ անոնք չըլլան «կարկտան» ու «աղքատախնամ» ձեռնարկներ: Գրական մրցանակները խթաններ են, որոնք կրնան շարժել ժանգոտիլ սկսող հին գրողները, եւ դեռ վարանոտ նորերը: Ու գէշ գաղափար մը պիտի չըլլա՞յ եթէ այս գրական մրցանակները ընդելուզւին հրատարակչական ծրագրի մը հետ:

Ը.— Գաղտնիք չէ թէ անհրաժեշտ է ունենալ յարգանք պարտադրող գրական ամսագիրներ՝ որոնք լոյս տեսնեն հետեւողական կանոնաւորութեամբ, եւ չգոհանա՞ն միայն լոյս տեսնելով՝ այլ յառաջ բերեն գրական հետաքրքրութիւն ու շարժում: Առանց գրական շրջանակի մը, որուն մօտէն մասնակցին նաեւ գրասէրներ՝ գրական պարբերաթերթ մը ծառայած չ'ըլլար իր նպատակին:

Թ.— Գրական քննադատութիւնն ու գրադատութիւնը կը պարտին իրենց կարեւոր տեղը գրակն թէ՛ գրական եւ թէ՛ հասարակական մեր մամուլին մէջ. եւ անոնց խօսքը՝ առանց ըլլալու ո՛չ անգութ, եւ ո՛չ բարեգութ՝ կենսական է որ ըսէ՛ ճշմարտութիւնները.— այլեւս ատեն չունինք ծեփծեփումներու պերճանքին համար, եւ ո՛չ ալ դիւրաշահ քաջալերանքի. այլեւս ժամանակ չկայ սպասելու որ կէս-խոստումնալից գրիչ մը՝ թերեւս դառնայ խոստումնալից, եւ օր մը, գուցէ մեզ հաճելի անակնկալներու առջեւ դնէ...: Ժամանակ չկայ նաեւ վատնելու հատածական նկատումներու համար. մահացու հարուածը ուղղուած է բոլոր գրողներուն՝ անխտիր, եւ մէկուն անտեսումը կամ տապալումը՝ կորուստն է միւսին ալ...: Մեր հասարակաց դժբախտութենէն պէտք է բարիք մը ծնի գէթ, — ակամայ եղբայրացումը:

Ժ.— Ո՛րքան ալ անբաղձալի ըլլայ տիրող կացութիւնը՝ ինչ կը վերաբերի ընթերցող հասարակութեան՝ դարձեալ ալ դեռ գո՛յ են որոշ կարեւորութիւններ, որոնք եթէ խելացիօրէն եւ կազմակերպուած կերպով օգտագործուին՝ կրնան, դեռ ատեն մը՝ տալ գոհացուցիչ արդիւնք: Բուն խնդիրը՝ ի պահ գրուած կարեւորութիւններուն չափէն աւելի՝ մեր խմբական անկարողութիւնն է զանոնք պեղելու եւ անոնցմէ քաղելու առաւելագոյն բերքը: Հո՛ս է մեր իսկական տկարութիւնը, — մեր անատակութիւնը՝ ճիշդ ժամանակին եւ ծրագրուած ձեւով մօտենալու բուն հարցերուն եւ ուժի բուն աղբիւրներուն...:

Ակնարկ մը Ամերիկահայ մամուլին բաժանորդներու թիւին վրայ՝ (առնուազն 20 անուն թերթ՝ միջին հաշուով իւրաքանչիւր 1500 բաժանորդէն՝ շուրջ 30.000 վճարող ընթերցող, որ կը նշանակէ գոնէ 50.000 կարդացող)՝ իրաւունք կու տայ՝ մեզի խորհելու որ կարելի է այս 50,000 ընթերցողներուն շարքէն գտել գէթ 2.500 անձեր, որոնք հաւանական գնորդներ ըլլան հայերէն գիրքի՝ եթէ ունենանք արդիական իմաստով կազմակերպուած գրքի սպառումի մէկ-երկու կեդրոններ: Տակաւին չեմ խօսիր «անկիւններու մէջ մեկուսացած ապրող» բազմաթիւ գիրքի գնորդներու մասին, որոնց հասնիլը պէտք է ըլլայ գործերէն մէկը այդ գերբեկ սպառումի կեդրոններուն:

Արդ, եթէ ճիշդ է հաշիւս, եւ 2.500-էն 3.000 հաւանական գիրքի գնորդներ կան Ամերիկայի մէջ (ԱՄՆ-ը եւ Գանատան ներառեալ) անկարելի չէ որ գէթ երկու երեք հրատարակչական տուններ կարենան նոյնիսկ նիւթական շահապահովել գիրքերու սպառումէն՝ եթէ անշուշտ ի վիճակի ըլլան որակաւոր եւ այժմէական երկեր տպելու հետեւողական կանոնաւորութեամբ, եւ զանոնք հասցնելու առ որ, եւ ուր որ անկ է...: Անհրաժեշտը, ինծի կը թուի, Ամերիկեան ձեւով մօտենալն է գիրքերու սպառումի հարցին: Կարելի չէ՞ Ամերիկայի մէջ հայերէն գիրք ծախել Մերձաւոր-արեւելեան կերպերով՝ երբ Ամերիկեան կերպերով իսկ ծախելը անչափելիօրէն դժուար է արդէն:

ԺԱ.— Կարեւոր են անշուշտ գրական ձեռնարկները, — հանդիպում, դասախօսութիւն, գիտնեմք, գիրքի ցուցադրութիւն, վիճաբանական նիստ, արտասանական երեկոյ, հաւաքոյթ գրողի մը այցիւն առիթով, յոբելաններ, եւ այլն: Բայց, այս մարզին մէջ եւս կենսական են որակն ու կազմակերպուածութիւնը. ոչ ոք պիտի ուզէր ձանձրանալու համար ներկայ ըլլալ ձեռնարկներուն...: Ու երբ նայինք մեր շուրջ՝ պիտի տեսնենք որ ահագին գումարներ կը ծախուին նուազահանդէսի, նկարչական ցուցահանդէսի, հայկական պարի երեկոյթներու, հնարժէք առարկաներու ցուցադրութեան, պատմագիտական եւ ընկերային սեմինարներու եւ (վերջերս) սիմֆոնիկներու, բայց տակաւին չենք կազմակերպած փառատուն մը՝ նուիրուած Սփիւռքահայ գրականութեան, որ ամէնէն կենսական նախապայմանն է մեր ժողովուրդի գոյութեան: Անհրաժեշտ է եռուզեռ, շարժում եւ «աղմուկ» ստեղծել գրողներու եւ գրական երկերու եւ հարցերու շուրջ. պէտք է հրապարակը գրադած պահել, եւ ժողովուրդը՝ սպասումի մէջ...:

ԺԲ.— Հայ բեմը ուրիշ առաջնակարգ ազգակ մըն է հայկական գրականութեան հանդէպ հետաքրքրութիւնները հրահրելու՝ մանաւանդ ներկայիս, երբ Ամերիկայի մէջ հայ մամուլն ու գիրքը օրէ օր կորսնցնելու վրայ են իրենց կենսունակութիւնն ու կարեւորութիւնը՝ ի հեճուկս հայախօսներու թիւին զգալի աճումին, եւ հակառակ հայկական ամէնօրեայ դպրոցներու ցանցին ընդարձակումին: Դժբախտաբար, սակայն, մեր բեմադրիչները, փոխանակ բեմադրելու հայ թատերագիրներու ժամանակակից գործերը, եւ այդ ժամանակակից գործերէն մանաւանդ անոնք, որոնք իրենց նիւթով կը շօշափեն մեր ժողովուրդին ներկայ կեանքը՝ կը նախընտրեն, իրենց յատուկ պատճառներով՝ ներկայացնել օտա՛ր թատերագիրներու յաճախ ժամանակավրէպ արտադրութիւնները...: Չեմ ուզեր հոս քննել ու վերլուծել փորձել այն «վերի» պատճառները, որոնց շինձու արդարացումին ետեւ պահուցումը կը մնան Սփիւռքի բեմադրիչները՝ մեծ մասով: Կարեւորը, (տիրուր կարեւորը) ա՛յն է որ Սփիւռքի վտիտ հայ բեմը դադրած է մեր գրականութեան բազմապիսի մէկ մասը ըլլալէ, եւ վերածուած է աժան ժամանցի եւ ծափահարութիւն խելու գիւրջին միջոցի մը...: Լրջութիւնը հեռացած է հայ բեմէն, եւ որակ ու ծափ նոյնացած են

բեմադրիչներուն միտքին մէջ. ու որպէս երկու «գերագոյն» արդարացում՝ հնարուած են երկու առասպելներ, — մեր հանդիսատես ժողովուրդին ցա՛ծ մակարդակը, եւ մեր ժամանակակից թատերագիրներուն անբաւարա՛ր տաղանդը...:

Կասկած չկայ, — հայ բեմն ալ չեղած է իր ուղիէն եւ իմաստէն, եւ ուրեմն անհրաժեշտ է որ ետ բերուի իր աւանդական դերին՝ հիմա որ իմացական արտայայտութիւնները (չեզու եւ գրականութիւն) նահանջի մէջ են...: Ինչի՞ կը սպասէ հայ բեմը՝ ետ իր տեղը գրաւելու համար մեր ազգային-մշակութային կեանքէն ներս, եւ վերստանալ փորձելու իր կորսնցուցած արիւնէն եւ աւիւնէն մաս մը գէթ...: Վերատիրանալու իր գոյութեան իրաւունքին...:

ԺԳ.— Վերջին կէտս՝ հայկական ամէնօրեայ դպրոցներուն զօրացումն է, անոնց՝ իսկական ամերիկահայ վարժարաններու վերածումն է. պէտք է ըսէի «վերջին եւ առաջնագոյն» կէտս: Արդարեւ, միւս բոլոր միջոցները երկրորդական են ու ամբողջացուցիչ, եւ մեր գրականութեան ու ամբողջ ժողովուրդին գոյատեւումը ուղիղ գիծով կապուած է մեր դպրոցներուն, եւ անբախտելիօրէն առընչուած է անոնց ճակատագրին հետ:

Պիտի կարենա՞նք օգտագործել մեր կարեւորութիւնները...:

Ես անձնապէս չեմ կարծեր, հակառակ որ ամէն բան պիտի տայի կարծել կարենալու համար...: Այլեւս ինքզինքս իսկ խաբելու հեշտալիք քաջութիւնն անգամ չունիմ...:

Յուսամ՝ ունցողներ կան...: Եթէ չըլլային՝ ի՞նչ պիտի ընէի...:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾԱՐԺԱՊԱՏԿԵՐ ՊՈՍԹՈՆԻ ՄԷՋ

Մեծագոյն Գոսթոնի Հայ Մշակութային եւ Կրթական Կեդրոնը կը շարունակէ իր հայկական շարժապատկերներու շարքը:

Սեպտեմբեր 16ին, Կիրակի երեկոյեան ժամը 7.30ին, Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ պիտի ցուցադրուի Հայաստանեան Ֆիլմ մը՝ Կտոր մը երկինք:

Երեւան պատրաստուած այս ծիծաղաշարժ գաւեշտը, որ արժանացած է միջազգային բարձր գնահատանքի, կը պատկերացնէ գաւառի կեանքէ զուարճալի էջ մը՝ հիմնուած Վահան Թոթովենցի մէկ պատմուածքին վրայ:

Բեմադրիչն է Հենրիկ Մալեան, իսկ գլխաւոր դերակատարն է յայտնի դերասան՝ Մհեր Մկրտիչեան: Այս գունաւոր Ֆիլմը հայերէնով է, անգլերէն խորագիրներով:

ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐԻ ՔՈՎՆ ԻՎԵՐ

ՍԵՒՐԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ, ՀԱՅ ԴԱՏՆ ՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

1920 թուի Օգոստոս 10-ին ստորագրուեց Սեւրի Դաշնագիրը, որ Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան հաստատումից երկու տարի յետոյ գալիս էր իրաւականօրէն ճշդելու Թուրքիոյ եւ Հայաստանի սահմանները եւ որ այժմ միջազգայնօրէն մեր ամէնից կարեւոր փաստաթուղթն է՝ հաստատելու համար մեր իրաւունքները Արեւմտահայաստանի հողերի վրայ, Ուիլսոնեան Հայաստանի սահմաններում:

Սեւրի Դաշնագրով, որ ստորագրուել է Անգլիայի, Իտալիայի, Ֆրանսիայի, Պիժիտի, Յունաստանի, Լեհաստանի, Ռումանիայի, Չեխոսլովակիայի, Հինգրի, Թուրքիայի եւ Հայաստանի միջեւ, Թուրքիան ոչ թէ միայն ճանաչում է Հայաստանի Հանրապետութիւնն իբրեւ անկախ մի պետութիւն, այլ կարեւոր հողային զիջումներ է կատարում Հայաստանին՝ էրզրումի, Տրապիզոնի, Վանի եւ Պիժիտի նահանգներում:

Համաձայն այս դաշնագրի 89-րդ. Յօդաւանդի, Թուրքիայի եւ Հայաստանի միջեւ սահմաններ ճշդելու եւ սահմանային ու հողային անհամաձայնութիւնների շուրջ որոշումներ կայացնելու համար իրաւարար նշանակուեց Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների Ժամանակի նախագահ Ուիլսոնը, որն իր իրաւարարի որոշումը յայտարարելով 1920 թուի Նոյեմբերին՝ ճշդեց Հայաստանի ու Թուրքիայի սահմաններն ու ստեղծեց այն, ինչ մենք այսօր երբեմն Ուիլսոնեան Հայաստան ենք անուանում:

Այսպիսով, իրաւականօրէն ոչ թէ միայն հիմնաւորուեց ու պաշտօնական ճանաչում գըտաւ Հայաստանն իբրեւ անկախ մի պետութիւն, այլ նաեւ հաստատուեց ու պաշտօնապէս ճանաչուեց Հայաստանի ու Հայ Ժողովրդի իրաւունքը արեւմտահայ հողերի մէկ կարեւոր մասի վրայ:

Սակայն ինչքան ճիշդ է ասում մեր ժողովրդի պատմութիւնն ու ճակատագիրն այնքան զեղեցիկ կերպով բնութագրող Պարոյր Սեւակը, թէ «Հայի կեանքում ինչքի չեմ իմում»:

Թէեւ ստորագրուեց Սեւրի Դաշնագիրը, սակայն երբեք չվաւերացուեց այն, ստորագրող պետութիւնների կողմից:

Ու դեռ աւելին: Սեւրի դաշնագրի ստորագրութիւնը հազիւ մի քանի ամիս անց, Թուրքիան ծաւալուն յարձակումների դիմեց Հայաստանի հողերի վրայ՝ պարտադրելով նախ Ալեքսանդրապոլի դաշնագրի ստորագրութիւնը, որին յետոյ յաջորդեցին Մոսկուայի, Կարսի եւ վերջապէս Լոզանի դաշնագրերը, կրկին անգամ հարցականի տակ դնելով Սեւրի իրաւական ոյժն ու արժէքը: Իսկ այդ ընթացքում խորհրդայնացել էր Հայաստանը:

Այսպիսով, Սեւրի Դաշնագրի իրաւական արժէքը քննարկելու ու ճշդելու համար պէտք է երկու հարցի պատասխան տալ: Նախ թէ Դաշնագրի չվաւերացումը լինելու պարագան ինչքան է իրաւական արժէքից զրկում այն ու յետոյ թէ՛ ինչպիսի՞ իրաւական ազդեցութիւն են թողել Սեւրի վրայ յետագային ստորագրուած չորս դաշնագրերը:

Փորձենք այժմ պատասխանել այս երկու հարցերին:

Համաձայն միջազգային իրաւական սովորութիւնների՝ որեւէ դաշնագրի ստորագրու-

թիւնը մի պետութեան միջոցով նաեւ բարոյական պարտականութիւն է ստեղծում նոյն պետութեան համար, որ չմերժի վաւերացնել իր իսկ ստորագրած դաշնագիրը: Իսկ մերժումի պարագայում, եթէ դա վնաս է պատճառում դաշնագիրը ստորագրող միւս պետութիւններին, ապա հէնց վաւերացումը մերժելու պարագան ինքը իրաւականօրէն պատասխանատու է դարձնում մերժող պետութեան դաշնագիրն ստորագրող միւս կողմերի դիմաց:

Այս մտեցումը յատկապէս բաժանուում է միջազգային իրաւագիտութեան կարեւոր դէմքերից Լուիթերփախթի կողմից, պատճառաբանելով որ՝ սա թէեւ չի արգելում պետութիւններին մերժել որեւէ դաշնագրի վաւերացում ու այսպիսով չի սահմանափակում պետութիւնների ընդհանուր իրաւունքները, ապա գոնէ ըստ հնարաւորին՝ արգելում է նրանց ըստորագրելու այնպիսի դաշնագրեր, որ չպիտի վաւերացուեն յետագային, քանի որ չվաւերացնելու պարագան հէնց ինքը պատասխանատուութիւն է ստեղծում դաշնագիրը չվաւերացնող պետութեան համար:

Ի նկատի ունենանք, որ միջազգային իրաւական յարաբերութիւնները մեծամասնաբար հիմնուած են դաշնագրերի վրայ, ու պատկերացնենք թէ՛ ինչ կը լինի միջազգային յարաբերութիւնների վիճակը, եթէ պետութիւնները, առանց որեւէ պատասխանատուութեան առաջ կանգնած լինելու, շարունակեն ստորագրել դաշնագրեր ու յետոյ չվաւերացնել դրանք:

Ահա հէնց այս կարեւորութիւնից է բխում դարձեալ Լուիթերփախթի կողմից արժարժըւած ու հետագային միջազգային դաշնագրերում պաշտօնապէս ճանաչողութիւն գտած այն սկզբունքը, որ պետութիւնները ստորագրուած որեւէ դաշնագիր վաւերացնելուց կամ իրենց մերժումը պաշտօնապէս յայտարարելուց առաջ իրաւունք չունեն դիմելու այնպիսի միջոցների ու կատարելու այնպիսի քայլեր, որոնք իրենց էութեամբ կամ բովանդակութեամբ հակասում են տուեալ դաշնագրով հէնց այդ նոյն պետութիւնների կողմից ստանձնած յանձնառութիւններին:

Վերը տրուած բացատրութիւնների լոյսի տակ կարեւոր է նշել, որ Թուրքիան թէեւ երբեք չվաւերացրեց Սեւրի դաշնագիրը, բայց նաեւ երբեք պաշտօնապէս չմերժեց այն: Ընդհակառակն, Սեւրի դաշնագիրը մասամբ գործադրուեց Արաբական հողերի պարագայում, որով, համաձայն իրաւական որոշ ստեղծութիւնների, կարելի է մինչեւ իսկ գործնականօրէն վաւերացում ճանաչել այն:

Յիշատակութեան արժանի է նաեւ այն պարագան, որ Թուրքիան առանց վաւերացումի եւ կամ պաշտօնական մերժումի, կրկին անգամ ծաւալուն յարձակումների դիմեց Հայաստանի հողերի վրայ, այսպիսով ձեռնարկելով Սեւրի դաշնագրին եւ այդ դաշնագրով ստանձնած իր պատասխանատուութիւններին ու յանձնառութիւններին ամբողջովին հակասող մի գործունէութեան:

Այս բացատրութիւններով տեսնում ենք ուրեմն որ Սեւրի դաշնագրի պաշտօնական վաւերացումից զուրկ լինելու պարագան ընդհան-

րապէս իրաւականօրէն չի վնասում Սեւրին, ու Թուրքիայի հետագայում առած քայլերն ու յարձակումը նորաստեղծ Հայաստանի հողերի վրայ՝ կրկին անգամ պատասխանատու են դարձնում նրան միջազգային իրաւական սկզբունքների եւ ընդունուած ստեղծութիւնների տեսանկիւնից:

Քննարկենք այժմ, թէ Թուրքիայի այս իրաւագանցումի, Հայաստանի հողերի վրայ յարձակման որպէս արդիւնք կնքուած հետագայ դաշնագրերը ի՞նչ իրաւական ազդեցութիւն են թողել Սեւրի վրայ:

Հերթականօրէն անդրադառնանք այս դաշնագրերին:

Ասացինք արդէն, ի հետեւանք Թուրքիայի յարձակման, նախ ստորագրուեց Ալեքսանդրապոլի դաշնագիրը, որին յետոյ յաջորդեցին Մոսկուայի, Կարսի, ու վերջապէս Լոզանի դաշնագրերը:

Ալեքսանդրապոլի դաշնագիրը ստորագրուեց, երբ Թուրքիան իր ամբողջ ուժերով կրկին յարձակման էր դիմել Հայաստանի հողերի վրայ եւ օգնութեան ոչ մի յոյս չկար կասեցնելու համար Հայաստանին ու Հայութեան ըստպատանացող այդ ստոյգ վտանգը, որ սպառնում էր Արեւելահայաստանում եւս Արեւմտահայաստանի պէս ոչ մի կենդանի հայ շունչ չթողնելու:

Դաշնագիրը ստորագրուեց 1920 թուի Դեկտեմբեր 2-ին, ըստ Թրքական վաւերացութեան՝ լոյս տեսած Դեկտեմբեր 3-ին, մինչ հէնց նոյն օրը, Ալեքսանդրապոլի դաշնագրի ստորագրութիւնից մի քանի օր անց, համաձայն Խորհրդային Ռուսաստանի եւ Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան միջեւ ստորագրուած համաձայնագրի՝ Հայաստանը Անկախ Սոցիալիստական Հանրապետութիւն էր յայտարարուել եւ նախորդ կառավարութիւնը հրաժարուել էր արդէն:

Այսպիսով, Ալեքսանդրապոլի դաշնագիրը ստորագրող հայ պատուիրակութիւնը այլեւս Հայաստանի կառավարութիւնը չէր ներկայացնում ու չէր կարող իրաւական պարտականութիւններ ստեղծել Հայաստանի ժամանակի կառավարութեան համար, որով եւ այս դաշնագիրն ուր Հայաստանը պարտադրաբար հրաժարուել է Սեւրից՝ իրաւականօրէն պարտականութիւններ չի ստեղծում Հայաստանի համար ու չի արժէքագրկում Սեւրը:

Ալեքսանդրապոլի դաշնագրից յետոյ, 1921 թուի Մարտին, Խորհրդային Ռուսաստանի եւ Թուրքիայի միջեւ կնքուեց Մոսկուայի դաշնագիրը, որով Արեւմտահայ հողերից բացի Թուրքիային յանձնուեցին նաեւ Կարսը, Արտասանն ու Սուրմալուն:

Հայաստանը երբեք չի ստորագրել այս դաշնագիրը, մինչ այդ օրերին հէնց համաձայն Դեկտեմբեր 2-ին Խորհրդային Ռուսաստանի հետ կնքած համաձայնագրի՝ Հայաստանն անկախ հանրապետութիւն էր նաեւ գործնականում, քանի որ դեռ շարունակում էր իր առանձին դեսպաններն ունենալ օտար պետութիւններին մօտ:

ԳԻՐ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՓԻՒՌԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒ

III. ՍՓԻՒՌԻ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐԸ

Նուաճում «քիւ 1»:

Սփիւռքահայ գեղարուեստական գրականութեան նուաճումներէն առաջինը լեզուն է՝ իր երկու ճիւղերով:

Յիշատակելու իսկ պէտք չկայ, - 1920-ը նախորդող շրջանի տաղանդաւոր ներկայացուցիչները աշխարհաբարը հասցուցած էին զարգացումի սքանչելի մակարդակի մը: Զոհրապի, Մեծարեւոյցի, Վարուժանի, Սիւսանի, Տէրեանի եւ բազմաթիւ ուրիշներու գրիչին տակ այդ լեզուն գեղեցիկ էր ու ճոխ, զօրեղ էր եւ ինքնավստահ, զգայուն էր ու նրբօրէն երաժշտական: Այսուհանդերձ, նոր զարգացող երիտասարդ լեզու մըն էր՝ կազմաւորուած առաւելաբար օտար քաղաքներու մէջ՝ յատկապէս Արեւմտահայերէնի պարագային, եւ օտար քաղաքներու եւ գաւառական միջավայրի մէջ՝ Արեւելահայերէնին առիթով մանաւանդ: Աւելին, Արեւմտահայերէնը կրած էր ազդեցութիւնը ֆրանսերէնին եւ ֆրանքո-անգլիական մշակոյթին, մինչ արեւելահայերէնը՝ ռուսական յառաջապահ գրողներուն եւ ժողովրդամէտ ու գաւառական հոսանքներուն՝ նոյն ատեն: Ու մինչ ֆրանքո-անգլիական մտածողութիւնն ու գրականութիւնը կը պատկանէին իրենց ընկերային փոխյարաբերութիւնները կատարած ու աւարտած ժողովուրդներու՝ ռուսական միտքն ու գրականութիւնը արտայայտութիւնն էին՝ ղեռ իր յեղափոխութեան համար պատրաստուող ժողովուրդի մը, քաղաքներու եւ գաւառի խոնարհ գանգուածներուն ազատագրումը ունէր որպէս նպատակ: Արեւմտահայ գրողներուն համար ծագելիք նոր պարագան համաշխարհային մարդկայնութեան մը զօրաւոր շեշտը կը կրէր յաճախ, եւ իր գլխաւոր գիծերուն մէջ՝ քաղքեւիական էր՝ կապուած լուսաւորութեան եւ բարենորոգումներու գաղափարին հետ. ու եթէ յեղափոխութիւն մըն էր երգուողը՝ դասակարգային չէր այնքան՝ որքան որ էր համամարդկայնական, ազգային եւ անհատական: Արեւելահայ գրականութեան պարագային՝ տազնաւոր առաւելաբար դասակարգային էր, ազատագրութիւնն էր բանուորներուն եւ գիւղացիներուն՝ ստանալի որպէս հետեւանք ցարական իշխանութեան եւ տիրող դասակարգին տապալումին: Ազգայինը պիտի գար «ինքնաբերաբար», երբ յաղթական յեղափոխութենէն ետք՝ հաստատուէր բանուորներու եւ գիւղացիներու բերելիք արգա՛ր աշխարհը...:

Ահա այս երկու տարբեր մթնոլորտներուն մէջ է որ կազմակերպուած էին երկու հայերէնները՝ 1920-էն առաջ: Արեւմտահայերէնը աւելի քաղքեւի եւ հետամուտ մշակումի եւ գեղապաշտ մերձեցումի, Արեւելահայերէնը՝ աւելի ժողովրդամէտ ու գաւառական:

Ամէն պարագայի՝ երկու աշխարհաբարներն ալ էին նորակազմ լեզուներ, եւ որպէս այդպիսին՝ կը տառապէին աչք օրերու արտօճեալ բերութիւններուն յանցանքով, եւ ղեռ անկարող էին իրենք զիրենք պաշտպանելու շրջապատի լեզուներուն ազդեցութիւններուն դէմ՝ անոնք, ըլլան օտար լեզուներ թէ բարբառներ: Արգարեւ, օրինակ՝ Կամարականի եւ Երուսաղիմի մշակեալ լեզուներուն խոնուած են Պոլսապա-

րիին ժողովրդային կերպերն ու ասոյթները եւ զրարարին դարձուածքները. ներկայ են նաեւ թրքերէնին ազդեցութիւնը եւ ֆրանսերէնին շունչը: Իսկ՝ օրինակ թումանեանի լեզուն մասնաւոր ընկալչութիւն կը ցուցաբերէ դէպի ժողովրդայինն ու գեղջկականը, եւ Տէրեանի լեզուն, թէեւ նրբահիւս՝ շունչի Վարուժանի մը, Սիւսանի մը կամ Մեծարեւոյցի գեղապաշտ յատկանիշները: Տէրեանն իսկ «ժողովրդական» բանաստեղծ մըն է:

Ուրիշ տարբերութիւն մը, որ յատկանշած է երկու լեզուները, եւ կը բխի վերոյիշեալ պատճառներէն՝ Արեւմտահայերէնին աւելի «իմացական», եւ Արեւելահայերէնի աւելի «զգացական» ըլլալն է. արդարեւ պէտք էր սպասել նոյնիսկ մինչեւ Պարոյր Սեւակ՝ զգացականին կողքին՝ իմացականին զգալի ներկայութեան հանդիպելու համար: Արեւելահայ գրականութիւնը Տէմիրճիպաշեան, Ինտրա եւ Թէքէեան չէ արտադրած, թէեւ տուած է մեծ բանաստեղծներ: Լեզուն, որ հայերէն է հաւաքականութեան մը պատմութեան բոլոր երեսներուն՝ կը ցուցնէ էութիւնը այդ հաւաքականութիւնը կազմող ժողովուրդին:

Արդ, սփիւռքահայ գրականութեան նուաճումներէն մէկը կը նկատեմ աշխարհաբար լեզուին գտումը, յղիւմը, բնականացումը. անոր ձեւաբանութեամբ գաւառական-բարբառայինէն, գրաբարեան ձեւերէ, օտարաբանութիւններէ, բերականական անստուգութիւններէ, ինչպէս նաեւ շեշտեալ գեղապաշտութենէ մը, որոնք երեւան կու գան Զոհրապի, Վարուժանի, Երուսաղիմի, Թումանեանի, Երվանդակչի եւ ուրիշներու գործերուն մէջ՝ յաճախ, առաւել կամ նուազ համեմատութեամբ: Սփիւռքը, իր տաղանդաւոր գրողներուն լաւագոյն գործերուն մէջ յաջողեցաւ աշխարհաբարը հասցնել աշխարհաբարացումի բարձրագոյն մակարդակի մը՝ իրականացնելով լրումը անոր զարգացումին: Զարիֆեանը քակեց անոր պրկումները՝ գայն օժտելով զուլալ պարզութեամբ մը. Շուշանեանը հոսք ու բարբառն ջերմութիւն տուաւ անոր. Պէշիկիշեանը աւելի եւս օգտագործեց անոր բառային ճոխութիւնները. Նարդունին շեշտեց հարազատ հայկականութիւնը անոր. Միքայելեանը աւելի՛ եւս օգտագործեց անոր երանգային ճկնութիւնները. Համաստեղը գայն օժտեց զտեալ տոհմիկ համեղութեամբ. Այվազեանը անոր (Արեւելահայերէնին) ներարկեց ազատութիւն:

Շահնուրը՝ աննախընթաց արագութիւն եւ առողանութիւն փոխանցեց անոր եւ ոճային նոր տարածք. Վահեանը, Իշխանը, Ծառուկեանը, Յակոբեանը՝ միաձուլելէ ետք Վարուժանի, Թէքէեանի եւ Մեծարեւոյցի աւանդութիւնը՝ անոր տուին յատկութիւն եւ տոկոսներ: Զարեանը յաջողեցաւ Արեւելահայերէնը կենսաւորել՝ գայն բարեխառնելով Արեւմտահայերէնին պատկանող յատկանիշներով. Օշականը անոր կարեւորութիւնները պեղեց հեւքով մը որ բեկիլ չգիտցաւ. Թօփալեանն ու Սարաֆեանը եւրոպական ժամանակակից գրականութեան իմացական լիզուին կառոյցը փոխանցեցին անոր. Պոլսահայ նորագոյն գրողները փորձեցին գայն «մերկացնել» իր ոճային հանդերձանքէն՝ վերածելու համար զուտ, անպաճոյճ բայց ազուր գործիքի մը. Իրանահայ գրողներէն շատերը հեռացուցին Արեւելահայերէնը թումանեանի եւ Իսահակե-

նի պարզութենէն եւ գեղջկականութենէն՝ անոր տալով ճարտարարուեստական երկիրներու յատուկ լեզուական ջգայնտութիւն մը...:

Դժբախտաբար, (որքա՛ն ալ տխուր ըլլայ մասնանշումը՝ պէտք է կատարել գայն), վերջին երկու տասնամեակներուն՝ Սփիւռքահայ աշխարհաբարը կը գտնուի շարունակական վայրէջքի մը վրայ. օտարացումի եւ այլասերումի մանրէները արդէն թափանցած են անոր արիւնէն ու ծուծէն ներս... եւ ապագան մտահոգի է ողբերգականօրէն...:

Մուաճում «քիւ 2»:

Յաջորդ նուաճումը ոճայինն է, ու ոճի մեծ վարպետը, անկասկած՝ Շահան Շահնուրն է, որ մեր գրականութեան բերաւ ոչ միայն ոճի նորութիւն եւ արդիականութիւն, այլ նաեւ ոճը հասցուց կարեւորութեան այնպիսի աննախընթաց աստիճանի մը՝ ուր անկախ այլեւս լեզուական յատկանիշ մը ըլլալէ աւելի եւ անդին՝ մաս կը կազմէ խորքին ալ. ուր ոճը կը դառնայ հոսանք եւ ուժ, արուեստի ըմբռնում, ու նոյնիսկ «ըսելիք», եւ նկարագիր եւ ուղղութիւն կու տայ խորքին. ուր ոճը կը նոյնանայ խորքին հետ, եւ՝ «ձեւն» ու «բովանդակութիւնը» կը կազմեն անբաժանելի միութիւն մը: Շատ հազուադէպօրէն է որ ոճը զգեցած է նմանօրինակ կարեւորութիւն ու դեր՝ մեր ամբողջ գրականութեան մէջ, եւ հաւանաբար պէտք է ետ երթալ մինչեւ Նարեկացի՝ անցնելէ ետք Ինտրայի, Թէքէեանի եւ Եսայեանի մօտէն՝ հանդիպելու համար նոյնատեսակ իրագործումի մը: Շահնուրին քով՝ ոճը միայն ոճ չէ...:

Անշուշտ Շահնուրը միակը չէ: Ոճի վարպետ մըն է նաեւ Կոստան Զարեանը՝ թէ՛ իր շափածոյ գործերուն մէջ եւ թէ՛ մանաւանդ «Նաւը Լեւոն Վրայ» վէպին: Իր «Սէր» հատորին մէջ Թէքէեանի ոճը կը հասնի աննման իրերեղացումի մը, Զարիֆեանի հատորները ոճի պարզութիւնը կ'օժտեն խորութեամբ, Թօփալեանը ֆրանսական իմացական բանաստեղծութեան ոճին յղիւմով ճշգրտութիւնը կը հրաւիրէ իր գործերէն ներս: Բնականաբար կան տակաւին Պոլսահայ եւ Իրանահայ դպրոցներուն ոճերը՝ տարբեր իրարմէ, բայց նաեւ տարբեր նախաեղեռնեան գրողներուն ոճերէն. Պոլսահայկականը՝ իր «հակա-ոճութեան» հասնող «ան-ոճութեամբ», իր՝ ինք-իր գոյութիւնը միտող «բացակայութեամբ»: Իրանահայկականը՝ իր խորհրդաւոր, ախտահոգեբանական պատկերներով յատկանշուող գալարումներով: Անշուշտ տակաւին կայ «վերջնագոյն» ոճը՝ Մերձաւոր Արեւելքէն Ֆրանսա ապաստանած, կամ ֆրանսական այդ ենթագիտակցական-բնականացական ոճը Մերձաւոր Արեւելք ներածած նորագոյն արուեստագէտներուն գրելակերպը: (Հոս պէտք է նշել որ Լիրանանի նման միջազգային երկրի մը գրողները, տարօրինակ իրողութեամբ մը՝ սպասած են մինչեւ 1950 ու 1960 ընկալել սկսելու համար համաշխարհային գրականութիւններուն ոճային եւ այլն նորութիւնները, եւ անոնց ազդեցութիւնները):

Նուաճում «քիւ 3»:

Սփիւռքահայ գեղարուեստական գրական-

(Բ.)

ԼՃՈՒՄՆԵՐԸ, ՆԵՐԿԱՆ ԵՒ ԱՊԱԳԱՆ

նույնպես նուաճումներին երրորդը՝ համաշխարհային արդիական շարժումներուն առջև բացուիլն է անոր:

Անշուշտ 1920-ը նախորդող շրջանի մեր գրողները հաղորդ եղած են իրենց ժամանակակից Արեւմտեան նորագոյն շարժումներուն, եւ անոնց յատկանիշները ներմուծած են իրենց ստեղծագործութիւններուն ոճին ու բովանդակութեան մէջ: Տեմիրճիպաշեանը, Ինտրան, Ռ. Սեւակը, Չիֆթէսարաֆը, Յսայեանը եւ ուրիշները՝ ընկալուններն են արդէն համաշխարհային «արդիականութեան» այլազան հոսանքներուն, որոնք պիտի հիմնաւորուէին եւ իրենց նորագոյն դիմագծութիւնը ստանային Ա. Համաշխարհային պատերազմէն ետք մանաւանդ: Սփիւռքի մէջ՝ արդիականութեան ընկալումը ճամբայ ելած պէտք է նկատել Զարիֆեանով, ապա իր հունը գտած՝ Շահնուրով եւ Միքայէլեանով, շարունակուելու համար գործերուն մէջ Պոլսահայ (ինչպէս իրենք կը կոչեն «Իսթանպուլահայ») եւ Պարսկահայ գրողներուն, հասնելու համար մինչեւ արտագրութիւնները նորագոյն հեղինակներուն: Արդիականութեան (ապագայապաշտութիւն, գերապաշտութիւն, իմացապաշտութիւն եւ այլն) արձագանգներուն եւ ներկայութեան կը հանդիպենք Զարեանի եւ Շահնուրի գործերէն, եւ Իսթանպուլահայ ու Իրանահայ հեղինակներու երկերէն՝ նաեւ գրեթէ բոլոր երիտասարդ արուեստագէտներու արտագրութիւններուն մէջ՝ հետզհետէ աւելցող համեմատութեամբ: Այսօր ձօյւր, էլիթը, Փերսը օտարներ չեն Սփիւռքահայ գրականութեան տաղանդաւոր ներկայացուցիչներուն իրագործումներէն ներս: Սփիւռքահայ գրականութիւնը՝ համաշխարհային գրականութեան հետ քայլ պահած իրագործում մըն է:

Նուաճում «թիւ 4»

Հնչեակը, որպէս գրական սեռ, կը նկատեմ նուաճումներին չորրորդը, որուն մեծ վարպետն է Թէքէեանը թէ՛ իր նախորդ ժամանակաշրջանի, եւ թէ՛ Սփիւռքեան յօրինումներով: Արուեստագիտական օրէնքներու հետ մօտէն առնչուող, պահանջուող սեռ մըն է Հնչեակը, որ Թէքէեանի գրիչին տակ դարձաւ սքանչելի գործիք մը՝ իմացա-գգացական ապրումներու արտայայտութեան համար: Կշռուած մտածումներու, «սանձրւած» զգացումներու եւ «հսկուած» ապրումներու նուրբ կառոյց մը՝ Հնչեակը, Սփիւռքի մէջ գտաւ աւելի լայն ծաւալում՝ յատկապէս առաջին տասնամեակներուն՝ Վահեանի, Թօփալեանի, Տատրեանի, Մառուկեանի, Սահակեանի, Տէրունեանի եւ շատ մը ուրիշներու գրիչին տակ: Թէքէեանի գերադաս գագացողութիւն մը՝ անհրաժեշտ դարձնող սեռ՝ Հնչեակը, Թէքէեանի մշտակայ ներկայութեան ծիրին մէջ՝ մեր գրականութեան բերաւ չափի, կշիռի եւ կառուցումի հանդէպ այնպիսի գիտակցում մը, որ անհրաժեշտ էր զսպելու զգացական գեղումներն ու իմացական յորդումները...: Հնչեակը բերաւ զգաստութիւն մը, որ աւելի քան կենսական էր բարձրորակ բանաստեղծութեան մը ստեղծումին համար: Ինքնամբողջ սեռի մը վերածուեցաւ ան Սփիւռքի մէջ, թէեւ պէտք է խոստովանիլ որ շատ մը գրողներ չկրցան թօթափել Թէքէեանի «քաղցր լուծը», եւ կրեցան անոր տակ:

Պոլսոյ մէջ՝ Հնչեակի մշակումին մասնակցեցաւ մասնաւորաբար Սիմֆէշեանը: Յատկանշական է որ Իրանահայ բանաստեղծները հեռու մնացին Հնչեակէն, որ «հեռու» մնացած է ամբողջ արեւելահայ գրականութենէն՝ սկիզբէն մինչեւ այսօր:

Նուաճում «թիւ 5»

Նուաճումներէն հինգերորդը կը նկատեմ վէպը՝ որպէս գրական սեռ, եւ «լայն պաստառի» վէպը՝ որպէս ընդգրկում եւ ծաւալ: Անմիջապէս պէտք է նշել որ նախաեղեմեան վէպը արձանագրած ըլլալով հանդերձ յաջողութիւններ (Կամսարական, Երուսաղիմ, Եսայեան, Նարդոս, Շիրվանգաղէ եւ ուրիշներ)՝ այդ վիպագիրները միշտ չէ որ լրացուցած են թէքէեանի թէ՛ այլ պահանջները սեռին՝ հաւանաբար որպէս բերում իրենց ժամանակին պայմաններուն: 1920-էն ետք էր որ, Սփիւռքի մէջ պիտի իրագործուէր վէպը՝ թէ՛ որպէս թէքէեանի, թէ՛ որպէս կառոյց ու ծաւալ: Յսայեանի «Սիլիհ-տարի Պարտէզները», թէեւ տրուած ինքնակենսագրութեան ձեւով՝ Սփիւռքի առաջին վէպերէն է՝ ուր կայ ո՛չ միայն պատումի ճարտարութիւն, այլ նաեւ ղէպերու շարահիւստութիւն, նկարագրութիւններու իրապաշտութիւն, պատմականվաւերականութիւն եւ կերպարներու կերտում: Բայց անհրաժեշտ է սպասել Շահան Շահնուրի «Նահանջ»ին՝ ունենալու համար «կատարեալ վէպը»՝ իր բոլոր ստորագիծներով: Շահնուրը բացայայտ վարպետն է վէպի արուեստին՝ թէ՛ որպէս կառուցող, թէ՛ որպէս տիպարներու կերտիչ: Թէ՛ որպէս հոգեվերլուծող, եւ թէ՛ որպէս ընկալող համաշխարհային նորագոյն ըմբռնողութիւններու: Այն մեծատաղանդ վիպագրողն է ան՝ որ երջանիկ միաձուլումի մը հասցուց շօշափելի իրողութիւններն ու ենթագիտակցային իրականութիւնները, արարքն ու ապրումը, ազգայինն ու մարդկայինը, անհատականն ու համամարդկայինը:

Միւս ուշագրաւ վիպագիրն է Որբունին, որուն գործերը ընթացան երոպական հոգեբանական վէպին ուղիէն՝ պեղելով նաեւ հայկական ներաշխարհը: Կան տակաւին Միքայէլեանն ու Զարգարեանը եւ ուրիշներ, որոնք յաջողեցան իրենց գործերը զարգացնել վէպի սահմանումին ծիրին մէջ, եւ հասնիլ նկատառելի մակարդակի:

Սփիւռքահայ գրականութեան մեծագոյն նուաճումներէն մէկն է «լայն ծաւալի» վէպը, որուն երկու դերակատարներն են Զարեանն ու մանաւանդ Օշականը: «Նաւը Լեռան Վրայ» վէպը՝ սքանչելի ու արդիական Արեւելահայերէնով գրուած, խորհրդանշական-բանաստեղծական մերձեցումով իրագործուած՝ վաւերագրային կարեւոր երկ մըն է, որ ընդարձակ ընդգրկումով մը կը տարածուի մեր ժողովուրդին կեանքին ամէնէն ճակատագրականօրէն ողբերգական մէկ ժամանակաշրջանին վերեւ: Ան ո՛չ միայն վէպն է հայ ժողովուրդին կեանքին, այլ նաեւ վէպն է Հայաստան աշխարհին՝ իր բնութեամբ, իր հողով, իր լեռներով, իր ինքնուրոյն կենդանութեամբ: Իր հայրենիքին հետ նոյնացած է հայ ժողովուրդին, եւ իր ժողովուրդին էութեան հետ միախառնուած հայրենիքին վէպն է ան: Հայաստանի՝ երգն է: Եւ

այդ երգը ո՛րքան աւելի ամբողջական պիտի եղած ըլլար՝ եթէ Զարեան տարբեր վախճանով մը աւարտէր իր վէպը...:

Օշականի վէպերը, եւ յատկապէս «Մնացորդացը» իւրայատուկ երեւոյթներ են մեր գրականութեան մէջ՝ թէ՛ որպէս ծաւալ, թէ՛ որպէս առաջադրութիւն, եւ թէ՛ որպէս լեզուա-ոճային իրագործումներ: Կենցաղային-պատմական, բայց ո՛չ պատմավիպային՝ «Մնացորդացը» ազգային-բարացուցական աննախընթացօրէն վիթիարի փորձ մըն է՝ արժանի մեծ գրականութիւններու: Մեր վիպագրութեան ընդարձակումի եւ տիրակալումի անզուսպ ճիգն է ան: Թող ոչ ոք «յիսուն տարի ետք միայն հասկցուելու» զրոյցը մատի փաթեթոց ընէ. արդարեւ՝ քանի՞ հոգի, այսօ՛ր իսկ՝ «կը հասկնայ» ձօյսն ու Գաֆթեան, Փառուտն ու նոյնի՛սկ արեւոր Շէյքըսպիրը...: Գանի՞ հայ ընթերցող արդեօք՝ «կը հասկնայ» (կամ նոյնիսկ կարգալ կը փորձէ) ոչ միայն Տեմիրճիպաշեանն ու Ինտրան, այլ նաեւ Զարիֆեանն ու Նար-Դոսը, Շուշանեանն ու Տէրեանը...: Օշականը պարզապէս սխալե՛ր է կարծելով որ սփիւռքահայ ընթերցողութիւնը յիսուն տարի՛ պիտի գոյատեւէ...: Օշականը կը պարտէր յայտարարել որ «Մնացորդացը» ոչ միայն յիսուն տարի ետք, այլ բնա՛ւ պիտի չհասկացուէր Սփիւռքի մէջ...: Օշականին յայտարարութիւնը մեծամտութիւն չէ՛ր. կոյր հաւատք մըն էր Արեւմտահայութեան ապագային նկատմամբ, իր ժողովուրդին նկատմամբ՝ գոր կը սիրէր միամտութեան հասնող փարուժով մը:

ՆՈՒՃՈՒՄ «ԹԻՒ 6»

Գիւղագրութեան մարզին մէջ է որ Սփիւռքահայ գրականութիւնը արձանագրած է իր վիցերորդ նուաճումը, որուն տաղանդաշատ ու գլխաւոր ղէմքերն են Համաստեղը, Մնձուրին եւ Նուրիկեանը, որոնք այդ սեռը բարձրացուցին դեղարուեստական գրականութեան մակարդակին՝ ազատելով զայն շեշտեալ գաւառայնութեան նախնականութենէն եւ գրական «անփութութիւններէն»...:

Պէտք է հոս նշել որ Արեւելահայ գրականութիւնը՝ որպէս արդիւնք իր պատմական պարագաներուն՝ աւելի՛ մօտ եղած է գիւղագրական հակումներուն եւ գաւառին, մինչ Պոլսոյ գաւառացիներն անգամ (Զարգարեան եւ ուրիշը)՝ գրականացուցած են իրենց գիւղագրական՝ ստեղծագործութիւնները: Մինչեւ այսօր իսկ՝ հայաստանեան գրողներէն խումբ մը ամբողջ կը նախընտրեն շարունակել թումանեանի եւ Իսահակեանի ժողովրդամէտ (չըսելու համար՝ գեղջկական) աւանդութիւնները: Այսուհանդերձ՝ շատ յատկանշական է Սփիւռքահայ գրականութեան Արեւելահայ թեւին հեռացումը Արեւելահայ աւանդութիւններէն, եւ քաղաքացիացումը՝ հակառակ աշխարհագրականօրէն եւս այդքան մօտ գտնուելուն Արգի Հայաստանին:

Արդ Սփիւռքի մէջ գիւղագրութիւնը շարունակելով հանդերձ Զարգարեանի գրական ըմբռնողութեան ուղին՝ կրցաւ դո՛ւրս գալ Սփիւռքի, առասպելի եւ աւանդութիւններու

(Շար. էջ 8, սիւնակ 1)
ԶԱՐԵՆՆ ԿՆԵՆՆԱՆ

ԳԻՐ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒ

ՆՈՒԱՃՈՒՄ «ԹԻՒ 7»

Եթե անհրաժեշտ է նուաճումը իմացա-կառուցողական ըմբռնողութեան արտայայտությունն է՝ բանաստեղծության կալուածին մէջ առաւելաբար:

Այս մարզին մէջ, անկասկած, մեծագոյն վարպետներն են Թէքէեան (չափածոյ), իսկ արձակի մէջ՝ Շահնուրը, Միքայէլեանը, Զարգարեանը: Բանաստեղծութեան մէջ պէտք է յիշել անունները Ահարոնին, Թոփալեանին, Սարգսեանին, Վահանեանին, Տէրունեանին, Պոյաճեանին, Սիմօնեանին եւ ուրիշներու:

Հոս փորձեմ սահմանել (իմացա-կառուցողական) քաղաքացիութիւնը: Անմիջապէս ըսեմ որ միտքեր արտայայտելը, կամ փիլիսոփայական-խոհակամ քառերկեր յորինելը անշուշտ թէ «իմացական» գործունէութիւններ են՝ այն իմաստով որ զգացականէն աւելի՝ մտային են. բայց ա՛յդքան: Որպէսզի, օրինակ՝ բանաստեղծութիւն մը ըլլայ իսկապէս իմացական՝ չի բաւեր որ հեղինակը յայտնէ միտքեր: Օրինակ՝ Վարուժանի «Վարուժանիկա» բանաստեղծութիւնը իմացական յորինում մը չէ՝ հակառակ որ իւրաքանչիւր տուն միտք մը կը բովանդակէ, մինչ Դուրեանի «Տրտունջը» եւ Թէքէեանի «Ազօթը Վաղուան Սեմին Առջեւ» իմացական ստեղծագործութիւններ են, որովհետեւ հոն արտայայտուած միտքերը իրարու կապուած են տրամաբանութեան մը վրայ հաստատուած շարայարուժեամբ մը, եւ քերթուածներուն վերջաւորութեան՝ այդ տրամաբանութիւնը կը հասցընեն լրումի մը: Իմացական բանաստեղծ են ինտրան ու Տեմիրճիպաշեանը, Պարոյր Սեւակն ու Թոփալեանը, բայց չեն Չարեանը ու Տէրեանը, Մեծարեանը ու Վարուժանը: (Սխալ չհասկըցուիմ, — ըրածս արժեւորում չէ, այլ սոսկական բնորոշում գրական յատկանիշներու. Սեւակը աւելի մեծ չէ ուրիշ բանաստեղծէ մը՝ պարզապէս որովհետեւ իմացապաշտ քերթուածներ գրած է):

Արդ, իմացա-կառուցողական այս ձգտումը ես կը նկատեմ նուաճումներէն մէկը Սփիւռքահայ գեղարուեստական գրականութեան, եւ յատկապէս անոր Արեւմտեան թեւին: Արդարեւ, նոյնիսկ Զարեանը, որ այնքա՛ն մօտ էր Եւրոպականին՝ իր բանաստեղծութիւններուն մէջ չեղաւ իմացա-կառուցողական՝ գոհանալով ձեւի եւ աճի արդիականութեամբ, մինչ Պարսկահայ գրողները (բանաստեղծները) բաւարարուեցան մտածումի բեկորներ արտայայտելով: Իսկ խօսելով Արեւմտահայ նորագոյն սերունդին մասին, յատկապէս անոնց որ ազգականութիւն մը ուղեցին հաստատել իրենց եւ Արեւմտեան (Ֆրանսական-անգլիական-ամերիկեան) գրականութիւններու նորագոյն իմացապաշտ դպրոցին միջեւ՝ պէտք է ըսել որ ինկան գեր-իմացապաշտութեան մը մտախլոտ ճախճախուտին մէջ, եւ յաճախ՝ անհասկանալիութիւնը շփոթեցին խորիմաստութեան հետ, անպատասխանատուութիւնը՝ թոհիջքին հետ, եւ սին խորհրդաւորութիւնը՝ «գեր-իմաստաւորութեան»: Մտածումի ձեռքբերումը եւ մտածելը չգանազանեցին իրարմէ... ու պատճա՛ռը, թերեւս, տաղանդի տեսակին անբաւարարութիւնն էր անոնց:

Ամէն պարագայի, Սփիւռքը ի վիճակի եղաւ

հիմնաւորելու իմացա-կառուցողական հոսանքը գրական ըմբռնողութեան, եւ բանաստեղծութեան մէջ մանաւանդ, (հնչեակի թէ այլ կաղապարով)՝ ուստում մը եւս կատարեց դէպի համաշխարհայինն ու ժամանակակիցը: Արձակին մէջ այդ հոսանքը չգտաւ անհրաժեշտ ծաւալը՝ թերեւս որովհետեւ կը պահանջէր աւելի երկար ժամանակ, աւելի ընդարձակ շունչ եւ աւելի լայն ու իւրատեսակ հետաքրքրութիւն՝ ընթերցողներուն մօտ: Այսուհանդերձ, Սփիւռքահայ իմացա-կառուցողական բանաստեղծութիւնը բաւեց՝ մեր գրականութեան ներս բերելու նաեւ իմացական տաղանդներն ու ապրումները 20րդ դարու նոր անհատին, մեծ քաղաքներու այդ լեկալ բնակիչին՝ անձնական ու ներքին հարցերն ու կնճիռները՝ անկախաբար իր ազգային պատկանելիութենէն: Այլ խօսքով՝ Սփիւռքահայ գրականութիւնը յաջողեցաւ մտաւորականանալ՝ թափանցելով ոլորտներէն ներս նաեւ վերացարկումներու:

ՆՈՒԱՃՈՒՄ «ԹԻՒ 8»

Նուաճումներէն ութերորդն ու վերջինը կը նկատեմ կրօնաշունչ բանաստեղծութիւնը, որուն մեծագոյնն ու հանճարեղ վարպետը կը մնայ Նարեկացին: Շատ յատկանշական է որ մերինին նման ժողովուրդ մը, որուն մշակոյթի գործիչներէն շատերը եղած են հոգեւորականներ՝ չէ արտադրած համապատասխան թիւով տաղանդաւոր կրօնական բանաստեղծներ, եւ ո՛չ ալ կրօնաշունչ որակաւոր գրականութիւն: Դուրեան Արքեպիսկոպոսն էր որ նախա-եղեռնեան շրջանին պիտի արտադրէր արուեստի պահանջներուն գոհացում տուող բանաստեղծութիւններ՝ նոր ալիք մը սկսելով մեր բանաստեղծութեան մէջ: Ո՛չ Վենետիկի եւ ո՛չ Վիեննայի Մխիթարեան Հայրերը, ու ո՛չ Գէորգեան ձեմարանն ու Արմաշը, ու յետագային՝ ո՛չ Երուսաղէմն ու Անթիլիասը՝ կրցան տալ նկատուելի տաղանդով բանաստեղծներ: Կ'ընդունիմ՝ «դիւրին» չէ (ու նոյնիսկ՝ «դժուար» է) կրօնաշունչ քերթողութեան մը մշակումը, տըրուած ըլլալով որ, խորքին մէջ՝ ձգտումնաւոր մարդ մըն է ան, եւ որպէս այդպիսին նուազ հեշտօրէն ընկալելի՝ բանաստեղծական արուեստէն ներս: Այսուհանդերձ, նոյնքան «վտանգաւոր» մարդ մըն է հայրենասիրականը, ուր սակայն տարբեր է պատկերը:

Արդ, Սփիւռքահայ գրականութեան ութերորդ նուաճումը կը պարտինք առաւելաբար երկու անուններու՝ Եղիվարդին (պիտի ըսէի՝ «Եղիվարդ» գրչանունին տակ մեզի հասած բանաստեղծութիւններէն շարքի մը), եւ ժառ Յակոբեանին, գլխաւորաբար իր «Վերածնունդ» հատորով մտուցուող երկարաշունչ քերթուածին, որ գրուած է Նարեկացիի բարերար շունչի ներքեւ: Երկու բանաստեղծներն ալ, առաջինը՝ իր մերձեցումի նորութեամբ, եւ իր կարճ կտորներէն ոմանց մէջ ի յայտ բերած ապրումի եւ ոճի զուլալութեամբ միւսը՝ իր տաղանապալի գալարումներով եւ լեզուական ճոխութեամբ՝ մեր կրօնաշունչ բանաստեղծութեան ուղին լայնացուցիչ եւ անոր երթը հարթեցին դէպի ապագայ: Դժբախտաբար, սակայն, ո՛չ միայն տաղանդաւոր նորեր չկան այդ ուղին շարունակելու, այլ վերոյիշեալ երկու հեղինակներն

ալ չյաջողեցան՝ իրենց յետագայ ստեղծագործութիւններով՝ յաւելումներ կատարել իրենց սկզբնական շրջանի վաստակին վրայ: Կարծէք սպառած էին պաշարը՝ իրենց տրամադրուած տաղանդին, եւ հետզհետէ աւելի հեռացան արուեստի կրակէն:

Ամէն պարագայի՝ պէտք է ընդունիլ որ անոնք եղան այն երկու հազուագիւտ հեղինակները, (Համաստեղի «Աղօթարան»-ը դժուար թէ կարելի ըլլայ յաջողած ու կրօնաշունչ նկատել՝ հակառակ իր անունին ու նիւթին), որոնք գրական հոսանքի մը ուղեգիծը բացին ու հաստատեցին: Ցաւալի է որ կրօնական եւ կրօնափիլիսոփայական ապրում-իմացականութիւններու այնքան հարուստ աշխարհը աւելի առատօրէն չընկալուեցաւ տաղանդաւոր քերթողներու կողմէ՝ կրօնական թէ աշխարհական:

(Մանօթութիւն.- 1. Չեմ ակնկալեր որ բոլոր ընթերցողներս ալ համաձայն ըլլան իմ բնորոշումներուս եւ ընտրութիւններուս.

2. Ակամայ, զեկոյցիս սահմանափակութեան պատճառով դուրս ձգուած են բազմաթիւ տաղանդաւոր անուններ, անոնց յիշատակուած չըլլալը ցուցանիչ չէ որակի):

VI. ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՎԱՆ

Ա.- Փաստերու դիմելու իսկ կարիքը չկայ, — ողբերգականօրէն տխուր է վիճակը Սփիւռքահայ գրականութեան, եւ ո՛չ մէկ պատճառ գոյութիւն ունի խորհելու որ պիտի կարենանք (մեր ղեկավարութիւնը պիտի կարենայ) նոյնիսկ դանդաղեցնել փտումն ու արդէն սկսած փլուզմը Սփիւռքին եւ իր գրականութեան: Չեմ կարծեր որ ո՛րեւէ ատեն՝ իր ամբողջ պատմութեան մէջ՝ Հայ Արտասահմանը գտնուած ըլլայ այսպիսի ճակատագրականօրէն սպառնալից անկիւնադարձի մը առջեւ, եւնոյն ատեն, ունեցած ըլլայ այսօրուան ղեկավարութեան չափ անզօր ու շփոթած առաջնորդութիւն մը...: Կորսնցնելէ ետք հայրենի հողը մեր ոտքերուն տակէն, եւ երկինքն ու աւանդութիւնները մեր նայուածքէն ու հոգիներէն՝ այսօր աւելի՛ անպաշտպան, աւելի՛ աղքատ եւ աւելի՛ հիւանդ ենք քան երբեքիցէ 3000ամեայ մեր ամբողջ կեանքին ընթացքին: Այսօր հասած ենք մահուան դուռը, եւ օգին ու մեր հոգիներուն՝ մահուան հոտը կայ արդէն, եւ մեր ականջներուն մէջ՝ վախճանին հեւը՝ ո՛րքան ալ անուշահոտութիւն քսուիք, եւ որքա՛ն ալ ամբօրէն փակենք մեր ականջները:

Բ.- Ամէնէն մեծ տխրութիւններէն մէկը Սփիւռքի՝ հայ դպրոցներն են՝ թէ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ եւ թէ՛ Ամերիկա՝ Հիւսիսային եւ Հարաւային: Անոնք այլեւս հայ ընթերցող չեն հասցնիր. անոնք դադարձ են հայ ընթերցող հասցնելէ քառորդ դարէ ի վեր... եւ ահա թիւն, — ո՛չ յոյս հոգն է...: Սօսելէ անդին ոչի՛նչ ըրած ունինք: Ու երբ չկայ ընթերցող, չկայ նաեւ գրական կեանք եւ գրականութիւն. դեռ չեմ խօսիր ընթերցողներու որակին մասին: Ու շուտով պիտի հիւծին ու վերջանան գոյութիւն ունեցող հին ընթերցողներն ալ, ու պիտի նուազի ու հատնի մեր գրականութիւնը՝ մինչ մեր դպրոցները պիտի շարունակեն ի գին միլիոններու՝ բա՛ց մնալ՝ եւ արտադրել ոչի՛նչ՝ որ

(Գ.)

ԱՃՈՒՄՆԵՐԸ, ՆԵՐԿԱՆ ԵՒ ԱՊԱԳԱՆ

ուեննայ ո'րեւէ իրական ու մնայուն արժէք... եւ մեր թերթերը պիտի շարունակեն գովերգել այս կամ այն նուիրատուն ու ղեկավարը՝ առանց ցոյց տալու անոնց նուէրներուն եւ առաջնորդութեան յառաջացուցած հիմնական բարիքները...:

Գ.— Ու երբ չկայ հայերէն սորվեցնող դպրոց, չկայ նաեւ նոր գրող: Արդարեւ, Սփիւռքի ամենէն երիտասարդ «քիչ թէ շատ տաղանդաւոր» գրողը հասնելու վրայ է իր 40ին եւ արդէն կը պատկանի «հին» սերունդին: Լոյս տեսնող գիրքերուն թիւը կը վկայէ մեր յուսահատ ջղայնութիւնն եւ ստեղծուած նիւթական նուազ դժուարին պայմաններէն՝ եւ ո՛չ թէ մեր գրականութեան առողջութիւնն եւ անոր որակէն: Ա՛լ նորահաս գրող չկայ, չի՛ կրնար ըլլալ...: Այսօր՝ իր այլեւս տակոս չբերող դրամագույտը ուտելով ապրող գրականութիւն մըն է մերը...: Եւ շուտով պիտի կլլէ իրեն մնացած ճղճիմ գումարին վերջին փշուրներն ալ...:

Ու գիտէ՞ք ինչ է սոսկալին, — ո՛չ մէկ յոյս կայ բարեկուտի: Երբ կրնանք խօսի՛լ այդ մասին, ու գրել՝ ինչո՞ւ ուրիշ բան ընել: Երբ կրնան հնարժէ՞ք եւ հազուադիւս գիրքերու եւ մագաղաթներու ցուցահանդէ՞ս կազմակերպել՝ ինչո՞ւ հետաքրքրուիլ նոր գրքերով եւ անոնց հեղինակներով...: Է՞՞ որ մե՛ծ ու շքե՛ղ անցեալ մը ունեցող ժողովուրդ մըն ենք...: Չէ՞ որ անցեալին մէջ կանք արդէն միայն...:

Դ.— Սփիւռքահայ գրողները եւ խումբ մը գրասէրներ՝ կը կազմեն այսօրուան գրական կեանքն ու գրականութիւնը. ժողովուրդը չկայ...: Հայ ժողովուրդէն անջատ ու անկախ իրականութիւն մըն է այսօր Սփիւռքահայ գրականութիւնը. փոքր խումբի մը եռուզեռն ու տառապանքն է ան. տագնապալից հեւքը անոր: Վերջին յուզիչ յուսահատութիւնը...: Միայն գրողներն են որ (լաւագոյն պարագային) կը կարգան իրարու գրածները, եւ կը գրեն իրարու գործին մասին՝ մերթ ընդ մերթ...:

Ե.— Հիւանդ է նաեւ գրական մամուլը եւ այնքա՛ն նիհար որ անարիւն՝ որ փոխանակ գրականութիւնն ապրեցնել փորձելու՝ հազիւ ինքզինք ողջ կը պահէ թիւէ թիւ...: Չկայ յարգանք պարտադրող գրական թերթ մը, որ նաեւ մէկտեղէ գոյուցիւն ունեցող գրողներ եւ գանոնք մղէ նոր արտադրութիւններու: Իսկ գրական քննադատութիւնը վերածուած է կա՛մ հասարակ-տեղիքի, կա՛մ բարեկամա-քաջաբանական գեղումի, եւ կա՛մ՝ խճճանքի...: Հազուադիւս են լուրջ ու անկողմնակալ գրադատականները՝ չգոյ ըլլալու աստիճան, եւ գանոնք կարգացողները՝ աւելի գրողներն են՝ քան ընթերցողները...:

Զ.— Սփիւռքահայ գրականութեան ներկան ա՛յն է ինչ որ մնացած է իր անցեալէն...:

V. ՍՓԻՒՌԻՍԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱԳԱՆ

Ապագան... ո՞ր ապագան...: Ի՞նչ ապագայ կրնայ ունենալ մրգաստան մը, որուն մահամերձ ծառերուն վերջին պտուղներն են, որ պիտի քաղենք...: պտղաստան մը՝ որուն տէրը, հայ ժողովուրդը, լքած է զայն ու հեռացած ընդմիջտ: Բայց ես, որպէս հին եւ անուղղայ սիրա-

հար՝ դեռ կը յամառիմ չղաղրիլ զայն սիրելի ու կը մերժեմ՝ որ անդարձօրէն հիւանդ է ան, եւ իր հիւծած ու վիրաւոր մարմինը կը սեղմեմ կուրծքիս, եւ անտրամաբանօրէն յոյս-տարփանքով մը՝ կը գգուեմ զայն եւ կը փորձեմ համոզել զինք ու զիս՝ թէ դեռ կարելի՛ է բա՛ն մը ընել, թէ տակաւին կարելի է ուշացնել վերջին դողանքը՝ հակառակ որ անոր սեւ թըրթուացումը արդէն սղոսկած է մեր էութիւնէն ներս ու սարսած մեր հոգիները...:

Կ'ըսեմ.—

Ա.— Պէտք է ընել մեր յուսահատական կարելին՝ Սփիւռքի ցիրուցան ու խորշակահար մրգաստանին մէջ՝ դեռ հոս ու հոն ոտքի մնացած վերջին ծառերէն քաղելու առաւելագոյն բերքը. որովհետեւ կը յամառիմ հաւատալ թէ այդ սակաւաթիւ ծառերը տակաւին տալիք կըրնան ունենալ: Յաճախ տապալած ու ծեր ծառերն իսկ կը ջանան նոր ճիւղեր արձակել, եւ ծաղի՛կ ու բո՛յր ու պտո՛ւղ արտադրել: Բնութեան օրէնքն է ապրի՛լ շարունակել՝ նոյնիսկ մեռնելով...:

Բ.— Պէտք է ընել այս յուսահատական ճիւղը՝ եթէ ո՛չ բերք հաւաքելու համար՝ գէթ մենք մեզ համոզելու համար որ գոյութիւն ունեցա՛ծ ենք գոնէ մօտի՛կ անցեալին՝ որպէս մշակութային հաւաքականութիւն՝ եթէ այսօր չկա՛նք իսկ...:

Գ.— Եւ այս յուսահատական ճիւղը պէտք է ընեն մանաւանդ գրողները իրենք, հակառակ որ դադրած են այլեւս որեւէ իրական ուժ ներկայացնելէ մեր ազգային կեանքին մէջ, ու յաճախ կը նկատուին աւելորդ բեռ ու անիմաստ ծանրութիւն: Այո՛, իրական վերջին տէրերը այս խղճ ժողովուրդին ճակատագրին իր ղեկա-

վարները չեն այլեւս, այլ իր նոյնքան եւ աւելի խեղճ գրողները...: Զարմանալի ազգ մը չե՞նք...:

Դ.— Արդ, ես կը խորհիմ որ այդ յուսահատական ճիւղին ճամբուն վրայ առաջին քայլը պէտք է ըլլայ եղբայրակցութիւնն ու գործակցութիւնը գրողներուն միջեւ որոնք յաճախ ո՛չ միայն չեն ճանչնար իրար, ո՛չ միայն պաշտպան չեն կենար իրարու, այլ նոյնիսկ դէմ են: Ու թող ոչ ոք զարմանայ եթէ ըսեմ որ գրողները՝ իրենք իրարու գործ չեն կարդար ընդհանրապէս... (բախտաւոր ժողովուրդ մը չե՞նք...):

Ե.— Թելադրելի կը գտնեմ կազմակերպումը հաւաքներու՝ գրողներու համար եւ գրասէրներու: Այս հանդիպումները, եթէ ուրիշ դրական արդիւնք իսկ չտան՝ կրնան առնուազն առիթը ստեղծել որ գրողները ճանչնան թէ որո՞նք են այն մի՛ւս խեղճերը՝ որոնք ծանօթ են «գրող» անունով, եւ ապո՛ւջ են՝ դեռ գրականութի՛ւն խաղալու աստիճան...:

Զ.— Թելադրելի կը գտնեմ նաեւ զօրացումը հայկական հասարակական մամուլին, որ գրեթէ միշտ, եւ գրական մամուլին չափ եւ աւելի՛ մասնակցած է մեր գրականութեան կազմաւորումին եւ ծաղկումին: Մեր հասարակական թերթերը, որոնց վարչութիւնները սովորաբար շատ աւելի գործնամիտ են գրական թերթերու խմբագիր-վարչականներէն, եւ ուրեմն կրնան աւելի մեծաթիւ կարգացողներու հասցնել իրենց խօսքը՝ կը պարտին մասնաւոր գրական մասեր կամ յաւելուածներ ունենալ իրենց համարներուն մէջ: Եթէ գի՛րք պիտի ծախենք՝ մեր յաճախորդներէն շատերը պիտի գտնենք շարքին մէջ հայերէն թերթ կարգացողներուն:

ԶԱՐԵՂ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ...

(Շար. էջ 1-էն)

խումբ մը ուսանողներու հաւաքը առիթ մը եղաւ շրջանային հարցերէ վեր բարձրանալու եւ հայ ուսանողութեան ու ընդհանրապէս հայ երիտասարդութեան հարցերը իբրեւ ընդհանրական տագնապ քննարկումի եւ վերլուծումի նիւթ դարձնելու:

Իւրաքանչիւր սերունդ իրեն հետ կը բերէ նորութիւններ՝ նոր գաղափարներ, աշխարհը ընկալելու նոր ըմբռնումներ: Այս բանակալարի լեռնաշղթայ-չորս պատերուն մէջ դաշնակցական հայ ուսանողութիւնը սեղանի վրայ դրաւ այն բոլոր նորութիւնները՝ գրական թէ ժխտական, որոնք ծնունդ են սփիւռքահայութեան ապրած անբնական փորձառութեան:

Աւելին. ան քաջութիւնը ունեցաւ այդ բոլորը ճակատէն դիտելու, առանց խուսափելու հաստատուած տագնապի ոչ միայն տհաճ, այլեւ՝ վտանգաւոր հետեւանքներէն: Ոչ միայն բաւականացաւ դժուարութեանց արտաճանաչումը կատարելով, այլ՝ գիտակից իր դերին, ճշգրեց ուսանողութիւնը եւ ուսանողական կազմակերպական կեանքը վերաթարմացնելու միջոցները: Շատ սուր կերպով սեղանի վրայ դրուեցան հայ ուսանողի ինքնութեան հարցը, հայ կեանքին մէջ անոր վերապահուած դե-

րակատարութիւնը՝ յատկապէս դաստիարակչական մարզին մէջ, յանձնառու երիտասարդ մտաւորականի աշխատանքին մէջ իր բաժինը բերելու:

Իւրաքանչիւր շրջան սեղանի վրայ բերաւ իր հարցը: Արտայայտութիւններէն երեւան եկան քանի մը հիմնական հարցեր, որոնց շարքին պահպանողական մտայնութեան եւ գործելակերպի դէմ կեցողածք ճշդելու տրամադրութիւնը: Ընդգծուեցաւ նաեւ մարդուժի, նիւթական կարիքներու անբաւարարութիւնը եւ այս իրողութիւնէն բխած տեղաշարժ տարբեր գաղութներու մէջ:

Այսուհանդերձ, հակառակ գորշ իրականութեան, ուսանողները իրենց չորսօրեայ այս հանդիպումը առաւելագոյն չափով օգտագործեցին եւ դուրս եկան լաւատեսութիւն ներշնչող տրամադրութիւններով:

Հիմնական արդիւնքը այս համազումարին, սակայն, եղաւ այն՝ որ Սփիւռքի աշխարհացրիւ հայ ուսանողութիւնը յաջողեցաւ իր աշխարհահայեացքի տարբեր հորիզոնները մերձեցնել եւ սահմանել տեղայնական կամ շրջանային բոլոր կաշկանդումներէ ազատ «հայ դաշնակցական ուսանողութիւն» ըմբռնողութիւնը: